

พรรณนาเกี่ยวกับประวัติวรรณคดีสมัยอยุธยาตอนต้น

วรรณคดีในสมัยอยุธยาตอนต้นเป็นวรรณคดีที่มีปัญหาทางด้านประวัติวรรณคดีมากที่สุดสมัยหนึ่ง ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเกิดจากการที่กวีมิได้ระบุนามของตนอย่างชัดเจนไว้ในบทประพันธ์และมีได้ระบุวันเวลาที่ประพันธ์วรรณคดีนั้น ๆ เสริมขึ้น และบางส่วนเกิดจากการสูญหายของวรรณคดีอันเป็นผลจากสงครามและความเก่าแก่ของตัวเอกสาร ผู้ศึกษาวรรณคดีเชิงประวัติจึงได้พยายามศึกษาค้นคว้าเพื่อหาข้อสรุปเกี่ยวกับกวีผู้ประพันธ์วรรณคดีและยุคสมัยที่ประพันธ์วรรณคดีนั้นขึ้นเพื่อเติมเต็มช่องว่างของประวัติวรรณคดีไทยให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ในบทนี้ ผู้วิจัยจึงขอนำเสนอพรรณนาของผู้ศึกษาวรรณคดีไทยที่มีต่อประวัติวรรณคดีให้สมัยอยุธยาตอนต้น เพื่อที่จะได้รับทราบแนวคิดอันนำไปสู่แนวทางการศึกษาวรรณคดีเชิงประวัติในบทต่อไป

๑. โคลงยวนพ่าย

โคลงยวนพ่ายเป็นวรรณคดีที่มีเนื้อหาเป็นการสดุดีเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถที่ทรงสามารถนำกองทัพพิชิตกองทัพล้านนาของพระเจ้าติโลกราชได้สำเร็จในศึกเมืองเชียงขึ้น พ.ศ.๒๐๑๗ โคลงยวนพ่ายนับเป็นวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติเรื่องแรกของสมัยกรุงศรีอยุธยา และเป็นวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติร้อยกรองเล่มแรกในวงวรรณคดีไทยเท่าที่มีหลักฐานปรากฏอยู่

โคลงยวนพ่ายเป็นวรรณคดีที่มีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องกวีผู้แต่ง เพราะในเนื้อหาของวรรณคดีนั้นมิได้มีการกล่าวถึงไว้อย่างแน่ชัด ในขณะที่ปัญหาเกี่ยวกับยุคสมัยที่ประพันธ์วรรณคดีนั้นขึ้นนั้น ผู้ศึกษาวรรณคดีได้แสดงพรรณนาไว้ไม่หลากหลายมากนัก ดังนี้

๑.๑ **ฉันทิขย์ กระแสสินธุ์** (๒๕๑๒) ได้แสดงพรรณนาว่า โคลงยวนพ่ายน่าจะประพันธ์ขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ และน่าจะประพันธ์ขึ้นหลัง พ.ศ.๒๐๔๖ เนื่องจากในโคลงยวนพ่ายมีการกล่าวถึงสุภพระเจ้าหล้า ซึ่งฉันทิขย์ กระแสสินธุ์ เชื่อว่าเป็นพระมหาสุภพระเจ้าบรมมหาตุสมเด็จพะบรมไตรโลกนาถและสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ ที่มีการกล่าวถึงในพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ระบุว่าสร้างขึ้นราวจุลศักราช ๘๕๔ (พ.ศ.๒๐๓๕) และมีการกล่าวถึงพระศรีสรรเพชญดาญาณ ที่ในพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ระบุว่าสร้างขึ้นราวจุลศักราช ๘๖๕ (พ.ศ.๒๐๔๖)

๑.๒ **นิยะดา เหล่าสุนทร** (๒๕๒๕ และ ๒๕๓๘) ได้แสดงพรรณนาว่าโคลงยวนพ่าย อาจจะเป็นพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ โดยอาจพระราชนิพนธ์ขึ้นเมื่อครั้งยังเป็นพระอินทราชา ลูกหลวงครองกรุงศรีอยุธยา ในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ทั้งนี้ นิยะดาเหล่าสุนทร สันนิษฐานว่าสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ น่าที่จะทรงมีพระปรีชาสามารถ แต่ผู้ศึกษาวรรณคดีส่วนใหญ่กลับมองข้ามพระองค์ไป เนื่องจากเชื่อตามพระราชพงศาวดารว่าพระองค์ต้องป็นที่

พระพักตร์จันสิ้นพระชนม์ แต่แท้ที่จริงแล้วพระองค์มิได้สิ้นพระชนม์ และได้ขึ้นเป็นกษัตริย์ในเวลาต่อมา

ต่อมา ในพ.ศ.๒๕๓๘ นิยะดา เหล่าสุนทร ก็ได้มีทรศนะคล้ายตามหม่อมราชวงศ์ศุภวดี เกษมศรี ที่กล่าวว่า กวีผู้ประพันธ์โคลงยวนพ่ายน่าจะได้แก่ พระภิกษุผู้มีสมณศักดิ์ว่า พระปัญญาพิศาล ในการนี้ ได้ตั้งข้อสังเกตว่าในโคลงยวนพ่าย กวีได้บรรยายเหตุการณ์เกี่ยวกับสงครามอย่างรวบรัด ทำให้นิยะดา เหล่าสุนทรมีทรศนะว่ากวีอาจจะไม่ได้เข้าร่วมในสงครามด้วยโดยตรง แต่คงจะประพันธ์โคลงยวนพ่ายขึ้นจากบันทึก หมายบอก หรือหนังสือกราบบังคมทูล

๑.๓ สัจจิตต์ วงษ์เทศ (๒๕๒๗) ได้แสดงทรศนะว่าโคลงยวนพ่ายน่าจะเป็นผลงานการประพันธ์ของกวีกลุ่มเดียวกับที่ประพันธ์โคลงกำสรวลและทวาทศมาส คือ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ ขุนพรหมมนตรี ขุนศรีกวีราช และขุนสารประเสริฐ ทั้งนี้ สัจจิตต์ วงษ์เทศ ได้พิจารณาว่าโคลงบางบทในโคลงยวนพ่ายมีลีลาและกลวิธีการนำเสนอคล้ายกับโคลงกำสรวล

นอกจากนี้ ในการพรรณนาเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถที่ปรากฏในโคลงยวนพ่ายยังแสดงให้เห็นว่าผู้ประพันธ์โคลงยวนพ่ายน่าจะเป็นผู้รอบรู้ในคัมภีร์โบราณต่าง ๆ ทั้งทางพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ ซึ่งลักษณะดังกล่าวมีปรากฏอยู่ในเรื่องทวาทศมาสเช่นกัน ทำให้ สัจจิตต์ วงษ์เทศ มีทรศนะว่ากวีผู้ประพันธ์โคลงยวนพ่ายน่าจะเป็นกวีกลุ่มเดียวกับที่ประพันธ์โคลงกำสรวลและทวาทศมาส คือ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ และกวีอีก ๓ ท่าน คือ ขุนพรหมมนตรี ขุนศรีกวีราช และขุนสารประเสริฐ

๑.๔ หม่อมราชวงศ์ศุภวดี เกษมศรี (๒๕๓๑) ได้แสดงทรศนะว่ากวีผู้ประพันธ์โคลงยวนพ่ายน่าจะได้แก่พระภิกษุที่มีสมณศักดิ์ว่า “ปัญญาพิศาล” โดย สมณศักดิ์ปัญญาพิศาลนี้เป็นทินนามของพระสงฆ์ฝ่ายสมณะที่มีอยู่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ทั้งนี้เพราะมีคำประพันธ์หลายบทที่กวีใช้คำที่สื่อให้เห็นว่าเป็นคำพูดที่พระสงฆ์ใช้สนทนากับพระมหากษัตริย์ เช่น คำว่า “สรรเพชญ์” “บพิตร” และ “สมภาร” เป็นต้น นอกจากนี้ หม่อมราชวงศ์ศุภวดี เกษมศรี ยังได้สันนิษฐานว่าโคลงยวนพ่ายน่าจะประพันธ์ขึ้นระหว่าง พ.ศ.๒๐๑๗-๒๐๑๙ เนื่องจากหากประพันธ์ขึ้นหลังจากนี้แล้ว กวีน่าจะกล่าวถึงเหตุการณ์สำคัญในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เช่น การที่ฝ่ายเขมรขออ่อนน้อมกับอยุธยาในพ.ศ.๒๐๑๙ หรือการประพันธ์มหาชาติคำหลวงเสร็จสมบูรณ์ในพ.ศ.๒๐๒๕ เป็นต้น

๑.๕ วิภา กงกะนันทน์ (๒๕๓๗) ได้แสดงทรรศนะว่ากวีผู้ประพันธ์โคลงยวนพ่ายน่าจะเป็นนางเมือง ภรรยาของหมื่นนคร เจ้าเมืองเชียงซิ่น และน่าจะมี ความเกี่ยวพันทางเครือญาติกับสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถและสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ทั้งนี้ วิภา กงกะนันทน์ให้เหตุผลว่าในโคลงยวนพ่ายมีการบรรยายเหตุการณ์ในเมืองเชียงซิ่นอย่างละเอียด เช่น เหตุการณ์ที่ราษฎรชาวเชียงซิ่นรู้สึกวิตกกังวลที่พระเจ้าติโลกราชปลดหมื่นนครออกจากตำแหน่งเจ้าเมืองและเรียกให้เข้าเฝ้าที่เชียงใหม่เพื่อประหารชีวิต

เมื่อศึกษาวิเคราะห์รายละเอียดในโคลงยวนพ่ายแล้ว วิภา กงกะนันทน์ได้มีข้อสังเกตว่ากวีผู้ประพันธ์โคลงยวนพ่ายน่าจะเป็นสตรี เพราะกวีได้เปรียบเทียบผลงานการประพันธ์ของตนกับมาลัยที่ร้อยจากดอกไม้สวรรค์ ซึ่งนอกจากจะเป็นการแสดงให้เห็นความสง่างามและความอ่อนหวานของบทกวีแล้ว และแฝงไปด้วยประสบการณ์ของสตรีอย่างเด่นชัด นอกจากนี้ วิภา กงกะนันทน์ ยังได้กล่าวต่อไปอีกว่ากวีได้บรรยายภาพเหตุการณ์บางเหตุการณ์อย่างละเอียดลออมาก ซึ่งผิดกับนิสัยของผู้ชายที่ไม่ค่อยให้ความสำคัญในรายละเอียดต่าง ๆ มากนัก ทั้งยังปรากฏคำอธิษฐานของกวีที่ปรารถนาให้ตนมีความสุข ซึ่งต่างไปจากคำอธิษฐานของกวีผู้ชายที่มักแสดงความปรารถนาให้ตนบรรลุพระนิพพาน หรือให้เป็นกวีทุกชาติไป

จากข้อสนับสนุนของวิภา กงกะนันทน์ข้างต้น ทำให้วิภา กงกะนันทน์สรุปว่ากวีผู้ประพันธ์โคลงยวนพ่ายน่าจะเป็นเจ้านายสตรีที่มีเชื้อสายราชวงศ์สุโขทัย เป็นพระญาติของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ และอาจจะเป็นนางเมือง ผู้เป็นภรรยาของหมื่นนคร เจ้าเมืองเชียงซิ่น นอกจากนี้ วิภา กงกะนันทน์ ยังได้ตั้งข้อสังเกตว่าหากกวีผู้ประพันธ์โคลงยวนพ่ายมิใช่บุคคลเดียวกันกับกวีผู้ประพันธ์เรื่องลิลิตพระลอ บุคคลทั้งสองนี้จะต้องมีความใกล้ชิดกันมาก และมีประสบการณ์ อุปนิสัย และค่านิยมที่คล้ายคลึงกันเป็นอย่างยิ่ง

๑.๖ วินัย พงษ์ศรีเพชร (๒๕๓๘) ได้แสดงทรรศนะเห็นพ้องกับหม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี และนิยะดา เหล่าสุนทร ที่กล่าวว่ากวีผู้ประพันธ์โคลงยวนพ่ายน่าจะเป็นพระภิกษุที่มีสมณศักดิ์ว่า “เบญญาพิศาล” หรือ “ปัญญาพิศาล” ซึ่งเป็นสมณศักดิ์ในทำเนียบฝ่ายสงฆ์ของไทยมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว โดยวินัย พงษ์ศรีเพชร ได้แสดงทรรศนะเพิ่มเติมว่ากวีผู้ประพันธ์โคลงยวนพ่ายเป็นพระนักปราชญ์ผู้ทรงภูมิอย่างยิ่งในการใช้ภาษาบาลีและสันสกฤต มีความรอบรู้ในกิจการบ้านเมือง และมีความใกล้ชิดกับราชสำนัก วินัย พงษ์ศรีเพชร ยังได้สันนิษฐานว่ากวีผู้ประพันธ์โคลงยวนพ่าย อาจจะเป็นเชื้อพระวงศ์อีกด้วย และน่าจะประพันธ์ขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเพราะมีการเล่าเรื่องที่แสดงถึงความคุ้นเคยกับเหตุการณ์เหมือนกับเป็นเหตุการณ์ที่เพิ่งเกิดขึ้นไม่นาน

๑.๗ บุญเดือน ศรีวรรพจน์ (๒๕๔๕) ได้แสดงทรรศนะว่าโคลงยวนพ่ายน่าจะเป็นผลงานการประพันธ์ของพระภิกษุนาม “บุญญาพิศาล” และลูกศิษย์ของท่านร่วมกันประพันธ์ บุญเดือนศรีวรรพจน์ สันนิษฐานว่า โคลงตั้งแต่บทที่ ๑ ถึงบทที่ ๖๐ เป็นผลงานการประพันธ์ของพระบุญญาพิศาล เพราะมีการแสดงเนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมชั้นสูงทางพระพุทธศาสนา จึงเชื่อได้ว่ากวีผู้ประพันธ์โคลงยวนพ่ายในตอนต้นน่าจะเป็นพระภิกษุ ส่วนโคลงตั้งแต่บทที่ ๖๑ ลงไป บุญเดือน ศรีวรรพจน์ สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นผลงานการประพันธ์ของลูกศิษย์ของพระบุญญาพิศาลที่ได้เข้าร่วมทำสงครามเมืองเชียงขึ้นกับสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถด้วย และเมื่อประพันธ์เสร็จจึงส่งให้พระบุญญาพิศาลปรับแก้ไขความ ทำให้มีจังหวะลีลาสม่าเสมอกลมกลืนตลอดเรื่อง

ทางด้านช่วงเวลาที่ประพันธ์โคลงยวนพ่ายขึ้นนั้น บุญเดือน ศรีวรรพจน์ สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นประพันธ์ก่อนเรื่องมหาชาติคำหลวง ในพ.ศ.๒๐๒๕ เนื่องจากในโคลงยวนพ่ายมีการกล่าวถึงพระราชกรณียกิจสำคัญของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถหลายประการ ยกเว้นเรื่องการที่โปรดเกล้าฯ ให้ประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิตแปลและประพันธ์เรื่องมหาชาติคำหลวงขึ้น ซึ่งนับว่าเป็นพระราชกรณียกิจที่สำคัญยิ่ง บุญเดือน ศรีวรรพจน์ จึงสันนิษฐานว่า โคลงยวนพ่ายน่าจะเป็นประพันธ์ขึ้นในช่วง พ.ศ.๒๐๑๗-๒๐๒๕ ซึ่งนับตั้งแต่ปีที่พระยาอุทิศฐิระนำเมืองเชียงขึ้นเข้าสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้าติโลกราชแห่งล้านนาจนถึงปีที่ประพันธ์มหาชาติคำหลวงเสร็จบริบูรณ์

จากทรรศนะของผู้ศึกษาวรรณคดีที่มีประวัติวรรณคดีเรื่องโคลงยวนพ่ายข้างต้น ทำให้เห็นว่าผู้ศึกษาวรรณคดีต่างมีมุมมองที่หลากหลาย ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้

๑. ยุคสมัยที่ประพันธ์ ผู้ศึกษาวรรณคดีสันนิษฐานว่าโคลงยวนพ่ายน่าจะเป็นประพันธ์ขึ้นในยุคสมัยที่แตกต่างกันออกไป กลุ่มหนึ่งเชื่อว่าโคลงยวนพ่ายน่าจะเป็นประพันธ์ขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ คือ นิยะดา เหล่าสุนทร หม่อมราชวงศ์ศุภวัญญ์ เกษมศรี ที่สันนิษฐานว่าประพันธ์ขึ้นระหว่าง พ.ศ.๒๐๑๗-๒๐๑๙ วินัย พงศ์ศรีเพียร และบุญเดือน ศรีวรรพจน์ ที่สันนิษฐานว่าประพันธ์ขึ้นระหว่าง พ.ศ.๒๐๑๗-๒๐๒๕ และอีกกลุ่มหนึ่งเชื่อว่าโคลงยวนพ่ายประพันธ์ขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ตามประวัติวรรณคดีสมัยเก่า คือ ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ ที่สันนิษฐานว่าประพันธ์ ขึ้นหลัง พ.ศ.๒๐๔๖

๒. กวีผู้ประพันธ์ ผู้ศึกษาวรรณคดีสันนิษฐานว่าโคลงยวนพ่ายเป็นผลงานการประพันธ์ของกวีท่านต่าง ๆ กล่าวคือ เป็นงานพระนิพนธ์ในสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ ซึ่งนิยะดา เหล่าสุนทร ได้แสดงทรรศนะไว้ พ.ศ.๒๕๒๕ และมีผู้เห็นคล้อยตามจำนวนหนึ่ง เช่น สุจิตต์ วงศ์เทศ ต่อมา หม่อมราชวงศ์ศุภวัญญ์ เกษมศรี ได้เสนอทรรศนะว่า กวีผู้ประพันธ์โคลงยวนพ่ายน่าจะเป็นพระภิกษุนาม บุญญาพิศาล ซึ่งมีผู้ศึกษาวรรณคดีไทยเห็นคล้อยตามหลายท่าน เช่น นิยะดา เหล่าสุนทร วินัย พงศ์ศรีเพียร และบุญเดือน ศรีวรรพจน์ นอกจากนี้ ยังมีผู้เสนอทรรศนะว่าโคลงยวนพ่าย เป็นผลงานการประพันธ์ของเจ้านายสตรีที่มีเชื้อสายราชวงศ์สุโขทัย หรือนางเมือง ผู้เป็นภรรยาของหมื่นนครเจ้าเมืองเชียงขึ้น คือ วิภา กงกะนันทน์

๒. โคลงกำสรวล

โคลงกำสรวลเป็นวรรณคดีที่มีเนื้อหาแสดงอารมณ์ความรู้สึกของกวีที่มีต่อนางอันเป็นที่รักหรือที่เรียกกันว่า *วรรณคดีนิราศ* โคลงกำสรวลนับได้ว่าเป็นนิราศเรื่องแรก ๆ ในวงวรรณคดีไทยที่เปี่ยมไปด้วยสำนวนโวหารอันไพเราะลึกซึ้งและสะท้อนอารมณ์ความรู้สึกของผู้อ่านเป็นอย่างมากจนกวีในสมัยหลังได้ใช้โคลงกำสรวลเป็นต้นแบบในการรังสรรค์วรรณคดีของตนเป็นจำนวนมาก

ตามประวัติวรรณคดีกล่าวว่าศรีปราชญ์เป็นผู้ประพันธ์วรรณคดีเรื่องนี้ขึ้นเมื่อคราวต้องอาญาถูกเนรเทศไปยังนครศรีธรรมราช ผู้ศึกษาวรรณคดีบางส่วนก็แสดงให้เห็นคล้ายตามความเชื่อดังกล่าวนี้นี้ แต่ก็มีผู้ศึกษาวรรณคดีจำนวนไม่น้อยที่ได้แสดงทรรศนะไม่เห็นด้วยและหาข้อมูลหลักฐานต่าง ๆ มาใช้สนับสนุนทรรศนะของตน ทรรศนะเกี่ยวกับประวัติวรรณคดีเรื่องโคลงกำสรวลเท่าที่รวบรวมได้ มีดังนี้

๒.๑ หม่อมราชวงศ์สุนชาติ สวัสดิกุล (๒๔๙๐) ได้แสดงทรรศนะไม่เห็นด้วยกับการที่กล่าวว่าโคลงกำสรวลเป็นหนึ่งในผลงานการประพันธ์ของศรีปราชญ์ และนอกจากโคลงกำสรวลแล้วศรีปราชญ์ยังเป็นกวีผู้ประพันธ์เรื่องอนิรุทธคำฉันท์และโคลงเบ็ดเตล็ดที่พระยาตรังคภูมิบาลได้รวบรวมในสมัยรัชกาลที่ ๒ ทั้งนี้ หม่อมราชวงศ์สุนชาติ สวัสดิกุล ได้ตั้งข้อสังเกตว่าถ้อยคำและสำนวนภาษาในโคลงกำสรวลน่าจะมียุคเก่ากว่าอนิรุทธคำฉันท์ถึง ๒๐๐ ปี คือ น่าจะประพันธ์ขึ้นในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เพราะมีลักษณะใกล้เคียงกับโคลงยวนพ่าย ลิลิตพระลอ และมหาชาติคำหลวง

นอกจากนี้ หม่อมราชวงศ์สุนชาติ สวัสดิกุล ยังได้ตั้งข้อสังเกตว่าในจินตามณี ซึ่งมีหลักฐานแน่นอนว่าประพันธ์ขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ยกคำประพันธ์ในโคลงกำสรวลมาแสดงเป็นตัวอย่างของคำประพันธ์ประเภทโคลงต้น หากโคลงกำสรวลเป็นผลงานการประพันธ์ของศรีปราชญ์จริงแล้ว พระมหาราชครูซึ่งตามตำนานกล่าวว่าเป็นบิดาของศรีปราชญ์ก็นำคำประพันธ์ของบุตรชายของตนมาเป็นแบบอย่างของการประพันธ์ ทำให้หม่อมราชวงศ์สุนชาติ สวัสดิกุลเชื่อว่าโคลงกำสรวลน่าจะเป็นวรรณคดีคนละสมัยกับจินตามณี

หม่อมราชวงศ์สุนชาติ สวัสดิกุลยังแสดงทรรศนะไม่เห็นด้วยกับการที่กล่าวว่าโคลงกำสรวลประพันธ์ขึ้นเมื่อคราวที่ศรีปราชญ์ถูกเนรเทศไปเมืองนครศรีธรรมราช เพราะหม่อมราชวงศ์สุนชาติ สวัสดิกุล ได้ตั้งข้อสังเกตว่าสถานที่ที่กวีกล่าวถึงในเรื่องนั้นสิ้นสุดลงที่อำเภอไทยบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกเท่านั้น ไม่ปรากฏว่าเดินทางไปถึงนครศรีธรรมราชหรือดินแดนทางใต้ของไทยแต่อย่างใด หม่อมราชวงศ์สุนชาติ สวัสดิกุล ยังได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับศรีปราชญ์ว่าอาจจะเป็นชื่อตำแหน่งมากกว่าชื่อบุคคล และมีศรีปราชญ์มากกว่าหนึ่งคนในสมัยอยุธยา อย่างไรก็ตาม หากกวีคือศรีปราชญ์จริง จะต้องศรีปราชญ์ในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเท่านั้น

๒.๒ กระแสสินธุ์ หรือฉันทิขย์ กระแสสินธุ์ (๒๔๙๔) ได้แสดงทรรศนะไม่เห็นด้วยกับทรรศนะที่กล่าวว่าโคลงกำสรวลประพันธ์ขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ และที่กล่าวว่าศรีปราชญ์เป็นตำแหน่งทางราชการ ศรีปราชญ์จึงมีอยู่หลายคน ทั้งศรีปราชญ์ในแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ศรีปราชญ์ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ศรีปราชญ์ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าเสือ และศรีปราชญ์ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ โดยกระแสสินธุ์แสดงทรรศนะว่าโคลงกำสรวลเป็นผลงานการประพันธ์ของศรีปราชญ์ ซึ่งมีตัวตนอยู่ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชผู้เดียวเท่านั้น กระแสสินธุ์ยังเชื่อว่าศรีปราชญ์แต่งโคลงกำสรวลขึ้นขณะถูกเนรเทศไปยังนครศรีธรรมราชในแผ่นดินสมเด็จพระเพทราชา เนื่องจากศรีปราชญ์ได้ลอบส่งเพลงยาวถึงพระสนมเอกในสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งเป็นพระชนิษฐาในสมเด็จพระเพทราชา

กระแสสินธุ์แสดงทรรศนะว่าโคลงกำสรวลน่าจะประพันธ์ขึ้นในพ.ศ.๒๒๓๕ อันเป็นปีที่สมเด็จพระเพทราชาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาสุรสงครามกับพระยาราชบังสันยกทัพเรือไปปราบพระยารามเดโช เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช โดยให้คุมตัวศรีปราชญ์ไปในกองทัพนั้นด้วย นอกจากนี้ ยังมีเนื้อหาบางส่วนที่กล่าวถึงการบอกเวลาที่ใช้การเป่าแตรแทนการตีฆ้องหรือกลอง ซึ่งเป็นการบอกเวลารูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชและน่าจะยังคงใช้ต่อมาในสมัยสมเด็จพระเพทราชา และมีการกล่าวถึงทรงผมของหญิงสาวในสมัยที่ประพันธ์ซึ่งสอดคล้องกับบันทึกของชาวต่างประเทศที่กล่าวถึงสภาพสังคมในสมัยนั้นอย่างชัดเจน ทำให้กระแสสินธุ์เชื่อว่าโคลงกำสรวลน่าจะประพันธ์ขึ้นในสมัยสมเด็จพระเพทราชา มิใช่ในสมัยอยุธยาตอนต้น

นอกจากการตีความบทประพันธ์กับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์แล้ว กระแสสินธุ์ยังได้ทรรศนะโต้แย้งกับผู้ศึกษาวรรณคดีที่กล่าวไว้โคลงกำสรวลน่าจะประพันธ์ขึ้นก่อนรัชกาลสมเด็จพระไชยราชาธิราช เพราะขบวนเรือในโคลงไม่เดินทางผ่านคลองลัดที่ขุดขึ้นในสมัยดังกล่าว โดยกระแสสินธุ์ให้เหตุผลว่าคลองลัดดังกล่าวในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชน่าจะเป็นเพียงคลองขนาดเล็กที่ขบวนกองทัพเรือไม่สามารถแล่นผ่านได้ โดยคลองดังกล่าวเพิ่งจะมีการขุดให้กว้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเพื่อใช้เป็นคูสำหรับป้องกันพระนคร นอกจากนี้ในโคลงกำสรวลยังได้มีการกล่าวถึงสถานที่ต่าง ๆ เช่น ตำบลสำโรง ตำบลบางพูด ซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาในส่วนที่ขุดขึ้นใหม่ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม และตำบลบางบำหรุ ซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาในส่วนที่ขุดขึ้นใหม่ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ทำให้กระแสสินธุ์ไม่เชื่อว่าโคลงกำสรวลแต่งขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

๒.๓ พ. ณ ประมวณุมารค (๒๔๙๔) ได้แสดงทรรศนะไม่เห็นด้วยกับฉันทิขย์ กระแสสินธุ์ที่กล่าวว่าโคลงกำสรวลประพันธ์ขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระเพทราชาและเป็นผลงานการประพันธ์ของศรีปราชญ์ แต่ทรงมีทรรศนะคล้อยตามหม่อมราชวงศ์สุนนชาติ สวัสดิกุลที่กล่าวว่าโคลงกำสรวลน่าจะเป็นวรรณคดีร่วมสมัยกับวรรณคดีสมัยอยุธยาตอนต้น

พ. ณ ประมวญมารค ยังได้ทรงตั้งคำถามกลับไปยังฉันทิขย์ กระแสสินธุ์หลายข้อ เพื่อหักล้างข้อคิดเห็นของฉันทิขย์ กระแสสินธุ์ โดยทรงมองว่าฉันทิขย์ กระแสสินธุ์วิเคราะห์โคลงกำสรวลตามตำนานศรีปราชญ์มากเกินไปจนไม่ได้มองความเป็นจริงต่าง ๆ เช่น ศรีปราชญ์ตามตำนานนั้นยังเยาว์วัยเกินกว่าที่จะประพันธ์วรรณคดีชิ้นเอกเช่นนี้ได้ เป็นต้น ทั้งทรงยังตำหนิการตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับข้อสนับสนุนของฉันทิขย์ กระแสสินธุ์ที่ขาดการวิเคราะห์ทางด้านสำนวนภาษาอีกด้วย

โดยสรุปแล้ว พ. ณ ประมวญมารค ทรงสันนิษฐานว่าโคลงกำสรวลน่าจะเป็นพระราชนิพนธ์ของพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใดพระองค์หนึ่ง ซึ่งทรงมีทรงพระราชดำริว่าน่าจะเป็นพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ และพระราชนิพนธ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๐๒๕-๒๐๓๕

๒.๔ มานิต วัลลิโกดม (๒๔๙๔) ได้แสดงทรรศนะว่าโคลงกำสรวล น่าจะประพันธ์ขึ้นก่อนแผ่นดินสมเด็จพระไชยราชาธิราช เนื่องจากมานิต วัลลิโกดม ได้ศึกษาเส้นทางการเดินเรือที่ปรากฏในโคลงกำสรวลแล้ว พบว่ากวีมิได้กล่าวถึงสิ่งปลูกสร้างสำคัญริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาที่มีอยู่ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชหลายแห่ง ตลอดจนเส้นทางในการสัญจรยังไม่ผ่านคลองลัดที่ขุดขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระไชยราชาธิราชและสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ซึ่งจะช่วยย่นระยะให้สั้นลง จึงอาจสรุปได้ว่าโคลงกำสรวลน่าจะประพันธ์ขึ้นก่อนสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชและน่าจะประพันธ์ก่อนรัชกาลสมเด็จพระไชยราชาธิราชเช่นกัน

๒.๕ ศักดิ์ศรี แยมน์ดดา (๒๕๑๔) ได้แสดงทรรศนะว่าโคลงกำสรวลไม่ใช่ผลงานการประพันธ์ของศรีปราชญ์และไม่ได้เป็นวรรณคดีที่ประพันธ์ขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทั้งนี้เพราะศักดิ์ศรี แยมน์ดดาได้แสดงให้เห็นว่าสำนวนภาษาที่ใช้ในโคลงกำสรวลมีความใกล้เคียงกับภาษาที่ใช้ในทวาทศมาสหลายแห่งจนสามารถจัดได้ว่าเป็นวรรณคดีร่วมสมัยกัน และเมื่อพิจารณาการใช้คำในโคลงกำสรวล ศักดิ์ศรี แยมน์ดดา พบว่ามีการใช้คำราชาศัพท์หลายครั้งและพบการอ้างถึงกวีและนางอันเป็นที่รักที่แสดงออกถึงความเป็นชนชั้นสูง เช่น การลูบไล้ตัวด้วยน้ำจันทน์จากจอกทองเพื่อคลายความร้อน ซึ่งคนธรรมดาสามัญอย่างศรีปราชญ์ไม่น่าที่จะทำเช่นนั้นได้

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาเนื้อหาในโคลงกำสรวลเปรียบเทียบกับทวาทศมาสแล้ว ศักดิ์ศรี แยมน์ดดา พบว่าวรรณคดีทั้งสองเรื่องนี้มีการบรรยายถึงนางในลักษณะที่ใกล้เคียงกัน เช่น การกล่าวถึงเหตุการณ์ที่กวีและนางได้รับประทาน “*ถ่านทีก*” หรือยาน้ำร่วมกัน และการเรียกนางว่า “*ศรีจุฬาลักษณ์*” เช่นกัน ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่ากวีและนางมีความผูกพันกันอย่างแนบชิด ศักดิ์ศรี แยมน์ดดา จึงไม่เชื่อว่ากวีผู้ประพันธ์โคลงกำสรวลคือศรีปราชญ์ แม้ตามตำนานจะกล่าวว่าศรีปราชญ์ลอบเป็นชู้กับท้าวศรีจุฬาลักษณ์อันเป็นเหตุให้ถูกเนรเทศไปยังนครศรีธรรมราช

ในการนี้ ศักดิ์ศรี แยมน์ดดาได้แสดงให้เห็นว่าขบวนเรือในโคลงกำสรวลที่เชื่อว่าเป็นขบวนเรือเนรเทศศรีปราชญ์นั้นเป็นเพียงขบวนเรือที่ล่องไปตามแม่น้ำเจ้าพระยาออกไปยังเกาะไผ่และเกาะสีชังทางชายฝั่งทะเลตะวันออก ก่อนที่จะข้ามอ่าวไทยมายังเขตจังหวัดประจวบคีรีขันธ์แล้วก็สิ้นสุดการเดินทางเพียงเท่านั้น มิได้ปรากฏว่าเดินทางไปถึงนครศรีธรรมราชแต่อย่างใด ตลอดจนขบวนเรือดังกล่าวมิได้แล่นผ่านคลองลัดที่ขุดขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระไชยราชาธิราช ทำให้ศักดิ์ศรี แยมน์ดดาสรุปว่าโคลงกำสรวลมิใช่ผลงานการประพันธ์ของศรีปราชญ์ ไม่ว่าจะเป็นศรีปราชญ์ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ศรีปราชญ์ในรัชกาลสมเด็จพระเพทราชา หรือศรีปราชญ์ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าเสือตามที่เคยมีผู้ศึกษาวรรณคดีบางท่านได้แสดงทรรศนะไว้

ศักดิ์ศรี แยมน์ดดาได้กล่าวโดยสรุปว่า โคลงกำสรวลน่าจะเป็นพระราชนิพนธ์ในพระมหากษัตริย์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น โดยศักดิ์ศรี แยมน์ดดาได้ตั้งข้อสังเกตว่าโคลงกำสรวลอาจจะเป็นพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ หรือสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ พระองค์ใดพระองค์หนึ่ง

๒.๖ สุนีย์ ศรณรงค์ (๒๕๑๖) ได้แสดงทรรศนะว่าโคลงกำสรวลมิใช่ผลงานของศรีปราชญ์กวีในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชอย่างแน่นอน หากแต่เป็นพระราชนิพนธ์ในพระอินทราชาพระราชโอรสในสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ซึ่งพระอินทราชาต่อมาได้ครองราชย์สมบัติสืบต่อจากพระราชบิดา ทรงพระนามว่า สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ ทั้งนี้ สุนีย์ ศรณรงค์ได้ศึกษาเนื้อหาในโคลงกำสรวลอย่างละเอียดเพื่อพิสูจน์สมมติฐานดังกล่าว

สุนีย์ ศรณรงค์ ได้วิเคราะห์เนื้อหาในโคลงกำสรวลแล้วพบว่าโคลงกำสรวลแม้จะไม่ได้แสดงจุดมุ่งหมายในการเดินทางอย่างชัดเจน แต่ก็แสดงความรู้สึว่าการเดินทางครั้งนี้จะมีโชค จึงไม่น่าที่จะประพันธ์ขึ้นเมื่อคราวถูกเนรเทศตามที่มีการกล่าวในตำนานศรีปราชญ์ ตลอดจนการบรรยายเส้นทางการเดินทางในโคลงกำสรวลยังไม่ได้เดินทางผ่านคลองลัดที่ขุดขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระไชยราชาธิราช โคลงกำสรวลจึงน่าที่จะประพันธ์ขึ้นก่อนรัชกาลดังกล่าว ดังนั้นโคลงกำสรวลจึงไม่ใช่วรรณคดีในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชอย่างแน่นอน นอกจากนี้ สุนีย์ ศรณรงค์ ยังได้พบว่าภาษาที่ใช้ในโคลงกำสรวลมีความเก่าแก่ใกล้เคียงกับวรรณคดีในสมัยอยุธยาตอนต้น เช่น เรื่องลิลิตพระลอ มหาชาติคำหลวง โคลงยวนพ่าย และทวาทศมาส

สุนีย์ ศรณรงค์ได้สันนิษฐานว่า โคลงกำสรวลน่าจะประพันธ์ขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ โดยประพันธ์ขึ้นเมื่อคราวพระอินทราชาเสด็จไปวังช้างที่ตำบลไทรย้อย ในพ.ศ.๒๐๒๖ ทั้งนี้ สุนีย์ ศรณรงค์ ได้แสดงเหตุผลต่าง ๆ เพื่อมาสนับสนุนทรรศนะของตน ทั้งเรื่องของการใช้ภาษารูปแบบลักษณะคำประพันธ์ เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ และประเพณีการแต่งกายที่ปรากฏในโคลงกำสรวล

ทางด้านการใช้ภาษาและรูปแบบลักษณะคำประพันธ์นั้น สุนีย์ ศรณรงค์ แสดงให้เห็นว่า ภาษาที่ใช้ในเรื่องมีลักษณะร่วมสมัยกับโคลงยวนพ่ายและมหานาคาคำหลวง ซึ่งเป็นวรรณคดีที่ ประพันธ์ขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ส่วนลักษณะของคำประพันธ์นั้นมีลักษณะเป็นโคลง ตื่นผสมกับโคลงโบราณเช่นเดียวกับโคลงยวนพ่าย โคลงบางบทมีลักษณะใกล้เคียงกับโคลงทำใน โองการแข่งน้ำ และโคลงบางบทมีลักษณะคล้ายกับโคลงสี่สุภาพผสมกับโคลงโบราณใกล้เคียงกับลิลิต พระลอ

ส่วนทางด้านเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์นั้น สุนีย์ ศรณรงค์พบว่า ในโคลงกำสรวลมีการ กล่าวถึงเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ทั้งการที่สมเด็จพระบรมไตร โลกนาถได้ถวายพระราชวังเดิมของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ให้สร้างเป็นวัดในพระบรมมหาราชวัง งานสมโภชฉลองวัดมหาธาตุ และการท่องเรื่องมหานาคาคำหลวง เป็นต้น นอกจากนี้ สุนีย์ ศรณรงค์ ยังพบประเพณีการแต่งกายของบุคคลที่กล่าวถึงในโคลงกำสรวล ซึ่งมีลักษณะเฉพาะในสมัยอยุธยา ตอนต้นเท่านั้น

ส่วนการสันนิษฐานเกี่ยวกับกวีผู้ประพันธ์โคลงกำสรวลนั้น สุนีย์ ศรณรงค์ ได้ตั้งข้อสังเกตว่า กวีได้ใช้คำราชาศัพท์หลายครั้ง ทั้งยังคร่ำครวญถึงนางที่มีตำแหน่งเป็นท้าวศรีจุฬาลักษณ์ ตลอดจนถึง โคลงบางบทที่กล่าวว่ากวีจำต้องทอดทิ้งนางไว้ที่กรุงศรีอยุธยา สุนีย์ ศรณรงค์จึงสันนิษฐานว่ากวี ผู้ประพันธ์โคลงกำสรวลน่าจะเป็นบุคคลที่มีฐานะเป็นกษัตริย์ครองกรุงศรีอยุธยา แต่ก็มีเนื้อความ บางส่วนที่กวีกล่าวสรรเสริญสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ กวีผู้ประพันธ์โคลงกำสรวลจึงน่าจะเป็น สมเด็จพระอินทราชา พระราชโอรสในสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นกษัตริย์ครอง กรุงศรีอยุธยาในขณะที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเสด็จไปประทับ ณ เมืองพิษณุโลก

สุนีย์ ศรณรงค์ ยังได้สันนิษฐานว่าพระอินทราชานาที่จะพระราชานิพนธ์โคลงกำสรวลขึ้น เมื่อคราวเสด็จไปวังข้างที่ตำบลไทรย้อย จังหวัดชุมพร เนื่องจากวันเวลาและจุดมุ่งหมายในการ เดินทาง ตลอดจนถึงเส้นทางที่กวีกล่าวถึงในบทประพันธ์มีความสอดคล้องความในพระราชพงศาวดาร ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ที่กล่าวว่าสมเด็จพระอินทราชาเสด็จไปวังข้างที่ตำบลไทรย้อยในศักราช ๘๔๕ ภูเขาศก ตรงกับพ.ศ.๒๐๒๖

๒.๗ คมทวน คันธนู ได้เสนอพรรณษาไว้ในพ.ศ.๒๕๒๖ โดยได้แสดงพรรณษาไม่เห็นด้วยกับ ตำนานศรีปราชญ์ของพระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษมณ์) ที่กล่าวว่าศรีปราชญ์เป็นกวี ผู้ประพันธ์โคลงกำสรวล เพราะเมื่อพิจารณาความในตำนานศรีปราชญ์โดยละเอียดแล้ว คมทวน คันธนู ได้พบข้อพิรุธหลายประการ และหลังจากการพิจารณาความในโคลงกำสรวลแล้ว คมทวน คันธนู จึงได้ พรรณษาว่าโคลงกำสรวลน่าจะประพันธ์ขึ้นก่อนรัชกาลสมเด็จพระไชยราชา โดยพิจารณาจากเส้นทาง การเดินทางที่ปรากฏในโคลงกำสรวลเช่นเดียวกับผู้ศึกษาวรรณคดีท่านอื่นที่ได้เคยศึกษามาก่อนหน้านี้ และเมื่อพิจารณาภาษาและรูปแบบคำประพันธ์ คมทวน คันธนู พบว่าภาษาในโคลงกำสรวลมีความ

เก่าแก่เทียบได้กับโองการแข่งน้ำในสมัยอยุธยาตอนต้น และมีรูปแบบคำประพันธ์ที่น่าจะพัฒนามาจากโคลงท้าวฮุ่งของลาว ซึ่งก็มีความร่วมสมัยกับโองการแข่งน้ำและโคลงยวนพ่าย

ส่วนทางด้านเนื้อหานี้ คมทวน คันธนู พิจารณาพบว่า กวีผู้แต่งโคลงกำสรวลน่าจะมีใช้บุคคลธรรมดา แต่น่าจะเป็นผู้ที่มีอำนาจและมีศักดินาสูง เพราะในการบรรยายการออกเดินทาง กวีถูกแวดล้อมไปด้วยสาวสนมกำนัลนางที่มาส่งลงเรือ ทั้งยังมีการมอบกล่องหมากพลูและยาสูบ ซึ่งเป็นของสำหรับชนชั้นสูงอีกด้วย ศรีปราชญ์ที่เป็นเพียงสามัญชนจึงไม่น่าที่จะได้รับโอกาสเช่นนี้

กล่าวโดยสรุปแล้วคมทวน คันธนู มีทรรศนะว่าโคลงกำสรวลน่าจะประพันธ์ขึ้นในสมัยอยุธยาตอนต้น โดยเป็นวรรณคดีร่วมสมัยกับโองการแข่งน้ำ โคลงยวนพ่าย และทวาทศมาส และน่าจะมีผลงานการประพันธ์ของชนชั้นสูงในราชสำนักอยุธยา

๒.๘ ปริญา สุวรรณรงค์ ได้เสนอทรรศนะไว้ในพ.ศ.๒๕๒๘ โดยได้แสดงทรรศนะไม่เห็นด้วยกับข้อสมมติฐานของผู้ศึกษาวรรณคดีบางท่านที่กล่าวว่าโคลงกำสรวลเป็นวรรณคดีในสมัยอยุธยาตอนต้น เพราะปริญา สุวรรณรงค์เชื่อว่าโคลงกำสรวลน่าจะประพันธ์ขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และเป็นผลงานพระราชนิพนธ์ในเจ้าฟ้าน้อย พระอนุชาในสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งพระราชนิพนธ์ขึ้นเมื่อคราวยกกองทัพไปปราบกบฏที่เมืองสงขลา ในพ.ศ.๒๒๒๓ ทั้งนี้ ปริญา สุวรรณรงค์ ได้วิเคราะห์โคลงกำสรวลในหลากหลายแง่มุม ทั้งทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี ทางด้านภาษาและวรรณคดี และทางด้านศิลปกรรม

ทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี ปริญา สุวรรณรงค์ ได้ตั้งข้อสังเกตหลายประการเกี่ยวกับสิ่งที่กวีได้บรรยายไว้ในโคลงกำสรวล ซึ่งเป็นสิ่งที่มิได้มีอยู่ในสมัยอยุธยาตอนต้น เช่น การกล่าวถึงกำแพงเมืองที่สร้างขึ้นจากการก่ออิฐถือปูนและการกล่าวถึงเรือขึงทอง เป็นต้น ปริญา สุวรรณรงค์ ได้กล่าวว่ารูปแบบการก่อสร้างกำแพงเมืองในลักษณะดังกล่าวและการสร้างเรือต้นเป็นรูปหัวสัตว์เกิดขึ้นครั้งแรกในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ โคลงกำสรวลจึงไม่น่าที่จะประพันธ์ขึ้นก่อนรัชกาลดังกล่าว ทำให้ปริญา สุวรรณรงค์ไม่เชื่อตามข้อสันนิษฐานของผู้ศึกษาวรรณคดีที่กล่าวว่าโคลงกำสรวลประพันธ์ขึ้นในสมัยอยุธยาตอนต้น

ส่วนทางด้านภาษาและวรรณคดีนั้น ปริญา สุวรรณรงค์ ได้ตั้งข้อสังเกตไว้หลายประการเช่นกัน เช่น การกล่าวถึงโคลงกำสรวลมีลักษณะการใช้ถ้อยคำ สำนวนภาษา รูปแบบคำประพันธ์ และมีทัศนคติที่ใกล้เคียงกับโคลงนิราศทริภุญไชย ซึ่งสันนิษฐานว่าประพันธ์ขึ้นในพ.ศ.๒๐๖๐ และโคลงมังทรารบเชียงใหม่ ซึ่งสันนิษฐานว่าประพันธ์ขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม พ.ศ.๒๑๕๘ ทำให้ปริญา สุวรรณรงค์เชื่อมั่นว่าโคลงกำสรวลไม่น่าที่จะประพันธ์ขึ้นก่อน พ.ศ.๒๐๖๐ หรือก่อนรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ อย่างแน่นอน ตลอดจนเมื่อศึกษาทางด้านศิลปกรรม ปริญา สุวรรณรงค์ พบว่าในโคลงกำสรวลมีการกล่าวถึงพระมหาปราสาทยอดปรางค์ ซึ่งน่าจะเป็นพระที่นั่งวิหารสมเด็จพระที่นั่งยอดปรางค์ท้ายอด ที่สร้างขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ในพ.ศ.

๒๑๘๖ ปริญญา สุวรรณรงค์ จึงมีทรศนะว่าโคลงกำสรวลจะต้องประพันธ์ขึ้นหลังรัชกาลดังกล่าวเป็นต้นมา และน่าจะประพันธ์ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ทางด้านการศึกษาผู้ประพันธ์โคลงกำสรวลนั้น ปริญญา สุวรรณรงค์ ได้ตั้งข้อสังเกตว่าจากเนื้อความในโคลงกำสรวลประกอบกับเอกสารทางประวัติศาสตร์ ทำให้เชื่อได้ว่ากวีผู้ประพันธ์โคลงกำสรวลน่าจะเป็นบุคคลชั้นสูงในราชสำนักอยุธยาที่ลอบมีความสัมพันธ์เชิงชู้สาวกับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวนี้มีความสัมพันธ์กับเหตุการณ์ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ที่เจ้าฟ้าน้อยพระอนุชาในสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงลอบมีความสัมพันธ์เชิงชู้สาวกับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ อันเป็นเหตุให้ท้าวศรีจุฬาลักษณ์ต้องโทษประหารชีวิต ส่วนเจ้าฟ้าน้อยต้องโทษโบยอย่างทรมาณ

ส่วนระยะเวลาที่ประพันธ์โคลงกำสรวลขึ้นนั้น ปริญญา สุวรรณรงค์ สันนิษฐานว่าน่าจะประพันธ์ขึ้นเมื่อคราวเจ้าฟ้าน้อยเสด็จเป็นทัพหน้าไปปราบเมืองสงขลา ในพ.ศ.๒๒๒๓ ทั้งนี้ ปริญญา สุวรรณรงค์ ได้ศึกษาสถานที่ที่กวีกล่าวถึงไว้ในบทประพันธ์ ซึ่งมีความใกล้เคียงกับเส้นทางการเดินทางที่ไปปราบหัวเมืองปักษ์ใต้ในสมัยอยุธยา ตลอดจนการบอกวันเวลาในโคลงกำสรวลของกวีที่กล่าวว่าเดินทางเมื่อเดือนยี่ก็ตรงตามความในพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ทำให้ปริญญา สุวรรณรงค์ ระบุอย่างชัดเจนว่าโคลงกำสรวลประพันธ์ขึ้นเมื่อวันอังคาร เดือนยี่ ปีวอก พ.ศ.๒๒๒๓

จากทรศนะของผู้ศึกษาวรรณคดีที่มีประวัติวรรณคดีเรื่องโคลงกำสรวลข้างต้น ทำให้เห็นว่าผู้ศึกษาวรรณคดีต่างมีมุมมองที่หลากหลายสรุปได้ดังนี้

๑. ยุคสมัยที่ประพันธ์ ผู้ศึกษาวรรณคดีสันนิษฐานว่าโคลงกำสรวลน่าจะประพันธ์ในรัชกาลต่อไปนี้ ผู้ศึกษาวรรณคดีเชิงประวัติส่วนใหญ่แสดงทรศนะว่าโคลงกำสรวลน่าจะประพันธ์ขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ดังที่หม่อมราชวงศ์สุนนชาติ สวัสดิกุล และสุนีย์ ศรณรงค์ ได้แสดงทรศนะไว้ โดยสุนีย์ ศรณรงค์สันนิษฐานว่าประพันธ์ขึ้นใน พ.ศ.๒๐๒๖ นอกจากนี้ ยังมีผู้ศึกษาวรรณคดีไทยบางท่านได้แสดงทรศนะที่แตกต่างกันออกไป เช่น พ.ณ ประมวญมารค สันนิษฐานว่าน่าจะประพันธ์ขึ้นระหว่าง พ.ศ.๒๐๒๕-๒๐๓๕ ในรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ หรือผู้ศึกษาวรรณคดีบางท่านที่สันนิษฐานยุคสมัยไว้อย่างกว้าง ๆ ว่าน่าจะประพันธ์ขึ้นก่อนรัชกาลสมเด็จพระไชยราชาธิราช เช่น มานิต วัลลิโกดม เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีผู้ศึกษาวรรณคดีบางท่านที่ยังคงเชื่อตามประวัติวรรณคดีว่าโคลงกำสรวลเป็นวรรณคดีสมัยอยุธยาตอนกลาง เช่น ปริญญา สุวรรณรงค์ ที่สันนิษฐานว่าโคลงกำสรวลประพันธ์ขึ้นใน พ.ศ.๒๒๒๓ ตรงกับรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ ที่สันนิษฐานว่าโคลงกำสรวลประพันธ์ขึ้นใน พ.ศ.๒๒๓๕ ตรงกับรัชกาลสมเด็จพระเพทราชา

๒. กวีผู้ประพันธ์ ผู้ศึกษาวรรณคดีสันนิษฐานว่าโคลงกำสรวลเป็นผลงานการประพันธ์ของกวีท่านต่าง ๆ โดยผู้ศึกษาวรรณคดีเชื่อว่าโคลงกำสรวลน่าจะเป็นพระนิพนธ์ในพระอินทราชา (สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓) มากที่สุด ดังที่ พ.ณ ประมวลยุทธ คักดีศรี แย้มนัตตา และสุนีย์ ศรณรงค์ ได้สันนิษฐานไว้ และยังมีข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับกวีผู้ประพันธ์โคลงกำสรวลว่าอาจจะเป็นงานนิพนธ์ของศรีปราชญ์ในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ หรือเป็นพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ อีกด้วย

นอกจากนี้ ผู้ศึกษาวรรณคดีที่แสดงทรรศนะว่าโคลงกำสรวลเป็นวรรณคดีสมัยอยุธยาตอนกลาง ก็ได้แสดงทรรศนะว่า โคลงกำสรวลน่าจะเป็นงานนิพนธ์ศรีปราชญ์ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ตามประวัติวรรณคดี ดังที่ปรากฏในการศึกษาของฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ หรือการสันนิษฐานว่าเจ้าฟ้าน้อย พระอนุชาในสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงพระนิพนธ์ ตามที่ปริญญญาสุวรรณรงค์ได้สันนิษฐานไว้

๓. ทวาทศมาส

ทวาทศมาสเป็นวรรณคดีที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการพรรณนาความรู้สึกของกวีที่มีต่อนาง โดยกวีได้คร่ำครวญถึงนางผ่านวันเวลาที่ผ่านไปในรอบหนึ่งปี ทวาทศมาสสามารถจัดได้เป็นวรรณคดีประเภทนิราศ และนับได้ว่าเป็นวรรณคดีนิราศที่ไม่ได้มีการเดินทางจริงเรื่องแรกในวงวรรณคดีไทยเท่าที่มีหลักฐานปรากฏอยู่ อย่างไรก็ตาม ทวาทศมาสนับได้ว่าเป็นนิราศที่มีสำนวนโวหารและการแสดงออกถึงความรู้สึกของกวีที่มีต่อนางที่ยอดเยียม ทำให้กวีในสมัยหลังได้ใช้ทวาทศมาสเป็นต้นแบบของการประพันธ์เป็นจำนวนมากอีกด้วย

ทวาทศมาสนับว่าเป็นวรรณคดีที่มีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องกวีผู้ประพันธ์และยุคสมัยที่ประพันธ์ค่อนข้างมากเพราะกวีมิได้ระบุนามของตนไว้ ตลอดจนเนื้อหาของเรื่องเป็นการพรรณนาความรู้สึกของกวีมากกว่าการบันทึกเหตุการณ์ ทำให้ผู้ศึกษาวรรณคดีได้มีทรรศนะเกี่ยวกับประวัติวรรณคดีของทวาทศมาสออกเป็น ๒ กลุ่ม ที่สำคัญคือมีทรรศนะว่าทวาทศมาสเป็นวรรณคดีในสมัยอยุธยาตอนต้นกลุ่มหนึ่ง และมีทรรศนะว่าทวาทศมาสเป็นวรรณคดีในสมัยอยุธยาตอนกลางอีกกลุ่มหนึ่ง ดังนี้

๓.๑ ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ ได้เสนอทรรศนะไว้ในพ.ศ. ๒๕๑๒ โดยได้แสดงทรรศนะว่าผู้ประพันธ์วรรณคดีเรื่องทวาทศมาสน่าจะเป็นพระยาวราช ซึ่งทรงเป็นพระราชโอรสองค์ที่ ๓ ในสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ และกวีอีก ๓ ท่านที่ช่วยขัดเกลาให้วรรณคดีมีความไพเราะมากขึ้น ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ เชื่อว่าพระยาวราชพระองค์นี้ทรงมีพระปรีชาสามารถและแตกฉานในการอักษรศาสตร์มากที่สุด จนได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยจากสมเด็จพระบิดาให้ไปเป็นผู้นิมนต์พระสงฆ์จากลังกาทวีปมายังกรุงศรีอยุธยา

ส่วนความมุ่งหมายในการประพันธ์วรรณคดีเรื่องนี้ขึ้นนั้น ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ ได้แสดงทรรศนะว่ากวีน่าจะประพันธ์ขึ้นเพื่อถวายสมเด็จพระยุพราชที่ได้รับมอบหมายให้เป็นลูกหลวงครองกรุงศรีอยุธยา ซึ่งต่อมาได้ขึ้นครองราชย์ต่อจากสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงพระนามสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ และช่วงเวลาที่ประพันธ์ทวาทศมาสขึ้นนั้น ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ สันนิษฐานว่าน่าจะประพันธ์ขึ้นใน พ.ศ. ๒๐๐๙ ซึ่งเป็นเวลาที่พระเยวราชเสด็จกลับจากการไปนิมนต์พระสงฆ์ที่ลังกาทวีป มิเช่นนั้นก็อาจประพันธ์ขึ้นในช่วง พ.ศ. ๒๐๐๖-๒๐๓๑ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่พระยุพราช หรือสมเด็จพระบรมราชาธิราชได้ครองกรุงศรีอยุธยา อย่างไรก็ตาม ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์เชื่อว่าทวาทศมาสไม่น่าที่จะประพันธ์ขึ้นก่อน พ.ศ. ๒๐๐๐ เพราะในวรรณคดีมีการอ้างอิงตัวละครและเหตุการณ์ในปัญญาสชาดก ซึ่งรจนาขึ้นในประมาณ พ.ศ. ๒๐๐๐

๓.๒ สุจิตต์ วงษ์เทศ ได้เสนอทรรศนะไว้ในพ.ศ. ๒๕๒๗ โดยได้แสดงทรรศนะว่ากวีผู้ประพันธ์เรื่องทวาทศมาสน่าจะเป็น สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ โดยพิจารณาจากเนื้อหาของเรื่อง สุจิตต์ วงษ์เทศมีทรรศนะว่ากวีผู้ประพันธ์เรื่องทวาทศมาสน่าจะเป็นผู้มีอำนาจในราชสำนัก เพราะมีเนื้อความที่แสดงว่ากวีได้เคยบริหารบาตรผู้อื่นไว้ ทำให้กวีจำต้องพลัดพรากจากนางตามกฎแห่งกรรม ดังนั้นกวีจึงน่าจะมีฐานะเป็นกษัตริย์ หรือมีพระราชอำนาจเทียบเท่ากษัตริย์ ซึ่งก็น่าจะเป็นสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ ที่มีฐานะเป็นกษัตริย์ปกครองกรุงศรีอยุธยาอยู่

นอกจากนี้ สุจิตต์ วงษ์เทศ ยังได้แสดงทรรศนะต่อไปว่า นางที่กวีได้รำพันถึงในทวาทศมาสคือ ท้าวศรีจุฬาลักษณ์ ซึ่งน่าจะเป็นบุคคลเดียวกับที่ปรากฏในเรื่องกำสรวลโคลงตัน ซึ่งท้าวศรีจุฬาลักษณ์คนดังกล่าวจำต้องจากกวีไปประทับอยู่กับสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ณ เมืองพิษณุโลก

ส่วนช่วงเวลาที่ประพันธ์วรรณคดีเรื่องนี้ขึ้นนั้น สุจิตต์ วงษ์เทศ สันนิษฐานว่าน่าจะประพันธ์ขึ้นในช่วง พ.ศ. ๒๐๒๗-๒๐๓๑ อันเป็นช่วงเวลานับตั้งแต่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทำการผนวชให้พระราชโอรส คือ พระเชษฐาธิราช และพระราชนัดดา คือ พระราชโอรสในสมเด็จพระบรมราชาธิราชจนถึงปีสวรรคตของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

๓.๓ ปริญญา สุวรรณรงค์ ได้เสนอทรรศนะไว้ในพ.ศ. ๒๕๒๘ โดยได้แสดงทรรศนะว่าทวาทศมาสเป็นพระราชนิพนธ์ในเจ้าฟ้าน้อย พระอนุชาในสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งพระราชนิพนธ์ขึ้นในเดือนสิบ พ.ศ. ๒๒๒๗ โดยปริญญา สุวรรณรงค์ ได้ศึกษาตัวบททวาทศมาสในแนวทางเดียวกับการศึกษาโคลงกำสรวล คือ การศึกษาทั้งทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี และทางด้านภาษาและวรรณคดี

ทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี ปริญญา สุวรรณรงค์ ได้พบว่าในทวาทศมาสได้มีการกล่าวถึงสถานที่ต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็นว่าทวาทศมาสประพันธ์ขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เช่น การกล่าวถึงพระที่นั่งสุริยามรินทร์ ซึ่งสร้างขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช หรือการกล่าวถึงจันทร์พิมาน หรือวังจันทร์ อันเป็นที่ประทับของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นต้น ทำให้ปริญญา สุวรรณรงค์ ไม่เชื่อว่าทวาทศมาสประพันธ์ขึ้นในสมัยอยุธยาตอนต้นตามที่ผู้ศึกษาวรรณคดีบางท่านได้แสดงทรรศนะไว้

ส่วนทางด้านภาษาและวรรณคดีนั้น ปริญญา สุวรรณรงค์ ได้แสดงทรรศนะว่าการใช้ถ้อยคำสำนวนภาษา รูปแบบคำประพันธ์ และทัศนคติในทวาทศมาสมีลักษณะใกล้เคียงกับโคลงกำสรวล ทำให้เชื่อได้ว่าเป็นวรรณคดีร่วมสมัยกัน และวรรณคดีทั้งสองเรื่องต่างได้รับอิทธิพลจากโคลงนิราศหรือกฤษณิยาและโคลงมั่งทรงารบเชียงใหม่ ปริญญา สุวรรณรงค์ จึงสรุปว่าทวาทศมาสน่าจะประพันธ์ขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ทางด้านการสันนิษฐานกวีผู้ประพันธ์ทวาทศมาสนั้น ปริญญา สุวรรณรงค์ สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นบุคคลเดียวกันกับกวีผู้ประพันธ์โคลงกำสรวลเพราะมีการใช้ถ้อยคำ สำนวนโวหาร ทัศนคติตลอดจนใช้รูปแบบคำประพันธ์และคร่ำครวญถึงนางคนเดียวกัน คือ ท้าวศรีจุฬาลักษณ์ เยาวราชที่กล่าวถึงในทวาทศมาสจึงน่าจะเป็นเจ้าฟ้าน้อย ซึ่งมีตำแหน่งเป็น “อุปราชศรีนุราช” หรือพระยาวราชในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทำให้ในบางครั้งกวีเรียกตนเองว่า “ศรี” ตลอดจนนามของเจ้าฟ้าน้อยยังพ้องกับชื่อตำแหน่งพระยาวราชอีกด้วย

ในส่วนของระยะเวลาที่ประพันธ์ทวาทศมาสขึ้นนั้น ปริญญา สุวรรณรงค์ สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นประพันธ์เมื่อเดือน ๑๐ พ.ศ.๒๒๒๗ อันเป็นเวลาที่ทำวศรีจุฬาลักษณ์ต้องโทษอาญาประหารชีวิตครบรอบ ๑ ปี โดยอาศัยการตีความจากคำประพันธ์

๓.๔ เสมอ บุญมา ได้เสนอทรรศนะไว้ในพ.ศ.๒๕๕๒ โดยได้แสดงทรรศนะว่าศรีปราชัญ เป็นหนึ่งในกวีที่ร่วมประพันธ์เรื่องทวาทศมาสในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยเสมอ บุญมายังมีทรรศนะว่าศรีปราชัญคนดังกล่าวเป็นกวีคนเดียวกับที่ประพันธ์วรรณคดีเรื่องกำสรวลศรีปราชัญ และอนิรุทธคำฉันท์เช่นเดียวกับที่เชื่อกันตามประวัติวรรณคดีสมัยเก่า ทั้งนี้ เสมอ บุญมา ได้ให้เหตุผลประกอบการนำเสนอทรรศนะโดยการตีความในบทประพันธ์ การพิจารณาลักษณะรูปแบบการใช้คำประพันธ์ในเรื่อง และการพิจารณาการกล่าวถึงนางในเรื่อง ดังนี้

เสมอ บุญมา แสดงทรรศนะว่าทวาทศมาสเป็นผลงานการประพันธ์ของกวี ๔ ท่าน แต่มีทรรศนะที่แตกต่างออกไป กล่าวคือ เสมอ บุญมา เชื่อว่า “ยาวราช” ที่กวีกล่าวถึงคือ พระยูปราชหรือเจ้าฟ้าอภัยทศ พระอนุชาในสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งก็คือ ส่วนกวีอีกสามท่านที่เหลือ ได้แก่ ขุนพรหมมนตรี ศรีกวีราช และสารประเสริฐ

ส่วนการพิจารณาลักษณะรูปแบบการใช้คำประพันธ์ในเรื่อง เสมอ บุญมา มีพรรณนะลีลาการประพันธ์ของทวาทศมาสมีความคล้ายคลึงกับกำสรวลศรีปราชญ์หลายประการ ทั้งการนิยมซ้ำคำเดียวกันในบาทที่ ๓ และบาทที่ ๔ ของโคลงและการซ้ำคำในวรรคหลังในบาทที่ ๔ ของโคลง ตลอดจนพบว่าวินิยมเล่นคำและล้อคำ ทำให้เชื่อได้ว่ากวีผู้ประพันธ์วรรคคี่ทั้ง ๒ เรื่องดังกล่าวเป็นบุคคลเดียวกัน คือ ศรีปราชญ์ เสมอ บุญมา ยังได้แสดงพรรณนะต่อไปว่า นางที่ปรากฏในเรื่องโคลงกำสรวลและทวาทศมาสน่าจะเป็นบุคคลคนเดียวกัน คือ ศรีจุฬาลักษณ์ เพราะเมื่อกวีกล่าวถึงนาง กวีก็จะใช้คำในการกล่าวถึงใกล้เคียงกัน ทำให้เชื่อว่าวรรคคี่ทั้งสองเรื่องประพันธ์ขึ้นโดยกวีท่านเดียวกัน

จากพรรณนะเกี่ยวกับประวัติวรรคคี่เรื่องทวาทศมาสของผู้ศึกษาวรรณคดีข้างต้น ทำให้เห็นว่าผู้ศึกษาวรรณคดีต่างมีมุมมองที่หลากหลาย ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้

๑. ยุคสมัยที่ประพันธ์ ผู้ศึกษาวรรณคดีสันนิษฐานว่าทวาทศมาสน่าจะประพันธ์ขึ้นในสองช่วงยุคสมัย กล่าวคือ กลุ่มหนึ่งเชื่อว่า ทวาทศมาสประพันธ์ขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ตามที่ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ สันนิษฐานว่าประพันธ์ขึ้นใน พ.ศ.๒๐๐๙ หรือประพันธ์ขึ้นระหว่าง พ.ศ.๒๐๐๖-๒๐๓๑ และสุจิตต์ วงษ์เทศ ที่สันนิษฐานว่าประพันธ์ขึ้นระหว่าง พ.ศ.๒๐๒๗-๒๐๓๑ ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งเชื่อว่าทวาทศมาสประพันธ์ขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ดังที่ปริญญา สุวรรณรงค์ สันนิษฐานว่าประพันธ์ขึ้นใน พ.ศ.๒๒๒๗ และเสมอ บุญมา

๒. กวีผู้ประพันธ์ ผู้ศึกษาวรรณคดีสันนิษฐานว่าทวาทศมาสเป็นผลงานการประพันธ์ของกวีท่านต่าง ๆ โดยสามารถจำแนกออกเป็น 2 ยุคสมัย คือ สมัยอยุธยาตอนต้นและอยุธยาตอนกลาง สำหรับกลุ่มที่สันนิษฐานว่าทวาทศมาสเป็นวรรคคี่สมัยอยุธยาตอนต้นนั้น ได้แสดงพรรณนะว่าทวาทศมาสเป็นพระนิพนธ์ในพระยาวราช ในสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ตามที่ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ สันนิษฐานไว้ หรืออาจเป็นพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ ตามที่สุจิตต์ วงษ์เทศ สันนิษฐานไว้ ส่วนกลุ่มที่สันนิษฐานว่าทวาทศมาสเป็นวรรคคี่สมัยอยุธยาตอนกลางนั้น ได้แสดงพรรณนะว่าทวาทศมาสน่าจะเป็นพระนิพนธ์ในเจ้าฟ้าน้อย พระอนุชาในสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ตามที่ปริญญา สุวรรณรงค์ ได้สันนิษฐานว่า หรือเป็นพระนิพนธ์ในเจ้าฟ้าอภัยทศ พระอนุชาในสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และศรีปราชญ์ในฐานะกวีผู้ช่วย ตามที่เสมอ บุญมา ได้สันนิษฐานไว้

๔. ลิลิตพระลอ

ลิลิตพระลอเป็นวรรณคดีที่มีเนื้อหาเป็นวรรณคดีประเภทนิทานนิยาย เป็นตำนานความรักของพระลอแห่งเมืองสรวง และพระเพื่อนพระแพงแห่งเมืองสรอง ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริงตามตำนานพื้นถิ่นล้านนา ลิลิตพระลอนับได้ว่าเป็นวรรณคดีลิลิตเรื่องแรกในวงวรรณคดีไทยเท่าที่มีหลักฐานปรากฏอยู่ และได้รับการยกย่องจากวรรณคดีสโมสรในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวให้เป็นยอดแห่งวรรณคดีลิลิต เนื่องจากมีเนื้อหาที่กระชับใจผู้อ่านและมีการใช้ภาษาที่สละสลวยงดงาม ทำให้เป็นต้นแบบของวรรณคดีในสมัยหลังต่อมามากมายหลายเรื่อง

ลิลิตพระลอเป็นวรรณคดีอีกเรื่องหนึ่งที่นับว่ามีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องของกวีผู้ประพันธ์และยุคสมัยที่ประพันธ์ค่อนข้างมากเพราะกวีระบุไว้ในตอนท้ายเรื่องเพียงว่า “มหाराชเจ้านิพนธ์” และ “เยาวราชเจ้า บรรจง” เท่านั้น ตลอดจนเนื้อหาของเรื่องที่เป็นนิทานนิยายจึงมิได้มีการบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ไว้มากนัก ทำให้ผู้ศึกษาวรรณคดีได้มีทรรศนะเกี่ยวกับประวัติวรรณคดีของ ลิลิตพระลอออกเป็น ๓ กลุ่มที่สำคัญ คือ มีทรรศนะว่าลิลิตพระลอเป็นวรรณคดีในสมัยอยุธยาตอนต้นกลุ่มหนึ่ง มีทรรศนะว่าลิลิตพระลอเป็นวรรณคดีในสมัยอยุธยาตอนกลางกลุ่มหนึ่ง และมีทรรศนะว่าลิลิตพระลอเป็นวรรณคดีในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นอีกกลุ่มหนึ่ง ดังนี้

๔.๑ หม่อมราชวงศ์สุนชาติ สวัสดิกุล (๒๔๘๘) ได้แสดงทรรศนะว่าลิลิตพระลอน่าจะเป็นพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ โดยพิจารณาองค์ประกอบของลิลิตพระลอในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านฉันทลักษณ์ ด้านนิรุกติศาสตร์ ด้านประวัติศาสตร์ และด้านโบราณคดีและประเพณี

ทางด้านฉันทลักษณ์ หม่อมราชวงศ์สุนชาติ สวัสดิกุล ได้กล่าวว่าลิลิตพระลอยังมีแบบแผนการประพันธ์ไม่คงที่ ยังขาดการเข้าลิลิตและขาดความสม่ำเสมอในการวางตำแหน่งเอกโทตามฉันทลักษณ์ของโคลง ทั้งนี้ หม่อมราชวงศ์สุนชาติ สวัสดิกุลให้เหตุผลว่าลิลิตพระลอได้ประพันธ์ขึ้นก่อนการประพันธ์ตำราฉันทลักษณ์อย่างเรื่องจินตนิพนธ์ ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทำให้กวีผู้ประพันธ์ลิลิตพระลอยังไม่เคร่งครัดเรื่องฉันทลักษณ์มากนัก

หม่อมราชวงศ์สุนชาติ สวัสดิกุล ยังได้กล่าวต่อไปอีกว่า เมื่อพิจารณารูปแบบคำประพันธ์ของลิลิตพระลอแล้วจะพบว่าลิลิตพระลอน่าจะประพันธ์ขึ้นในยุคสมัยที่เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างการคลายความนิยมโคลงโบราณและโคลงตื่นมาสู่ความนิยมในโคลงสุภาพ เพราะวรรณคดีร่วมสมัยกับเรื่องลิลิตพระลอนั้นล้วนประพันธ์ขึ้นด้วยโคลงตื่นหรือใช้โคลงตื่นเป็นส่วนประกอบทั้งสิ้น ทั้งโองการแข่งน้ำ มหาชาติคำหลวง โคลงกำสรวล โคลงยวนพ่าย และทวาทศมาส อย่างไรก็ตาม โคลงสุภาพในลิลิตพระลอก็ยังปรากฏกลิ่นอายของโคลงโบราณและโคลงตื่นอยู่มาก เช่น ความนิยมที่ใช้คำโทคู่ในคำที่สี่และคำที่ห้าในโคลงวรรคต้นของบาทสุดท้ายเหมือนอย่างโคลงตื่นจัตวาทัณฑ์และโคลงตื่นมหานันทายี และการเพิ่มตำแหน่งเสียงเอกและโทเพิ่มขึ้นจากโคลงมหาสินธุมาลี

จากการตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับรูปแบบฉันทลักษณ์ข้างต้น ทำให้หม่อมราชวงศ์สุนชาติ สวัสดิกุล มีทรรศนะว่าลิลิตพระลอเป็นต้นเค้าของการประพันธ์โคลงสุภาพ และน่าจะเป็นวรรณคดีร่วมสมัยกับมหาชาติคำหลวง โคลงกำสรวล โคลงยวนพ่าย และทวาทศมาส โดยน่าจะประพันธ์ขึ้นระหว่างรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถถึงรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ส่วนการศึกษาทางด้านนิรุกติศาสตร์ หม่อมราชวงศ์สุนนชาติ สวัสดิกุล ได้กล่าวว่าถ้อยคำและความของศัพท์ในลิลิตพระลอมีความใกล้เคียงกับภาษาสุโขทัยมากกว่าภาษาอยุธยา โดยพบว่าถ้อยคำและความบางส่วนที่มีลักษณะคล้ายกับที่ปรากฏในศิลาจารึกสมัยสุโขทัยและสุภาภิตพระร่วงอย่างไรก็ตาม ถ้อยคำและความในลิลิตพระลอก็มีลักษณะใกล้เคียงกับที่ปรากฏในวรรณคดีสมัยอยุธยาเช่นกัน เช่น โคลงยวนพ่าย และทวาทศมาส เป็นต้น ทำให้หม่อมราชวงศ์สุนนชาติ สวัสดิกุลสันนิษฐานว่ากวีผู้ประพันธ์เรื่องลิลิตพระลออาจจะเป็นชาวสุโขทัยในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ และเมื่อพิจารณาเทียบกับวรรณคดีอยุธยาแล้ว ลิลิตพระลอมีการใช้ถ้อยคำและความใกล้เคียงกับทวาทศมาสมากที่สุด

หม่อมราชวงศ์สุนนชาติ สวัสดิกุล ยังได้ให้ทรรศนะเกี่ยวกับการเข้ามาสู่กรุงศรีอยุธยาของลิลิตพระลอโดยอาศัยการตีความเนื้อหาในเรื่องกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ประเภทพงศาวดาร ทำให้ได้สรุปว่าลิลิตพระลอน่าจะประพันธ์ขึ้นในระหว่างรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถและสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ เพราะในรายเปิดเรื่องได้มีการกล่าวถึงการที่ฝ่ายอยุธยาสามารถทำสงครามชนะฝ่ายเมืองเชียงใหม่ได้สำเร็จ ซึ่งน่าจะหมายถึงการที่ฝ่ายอยุธยาโดยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถสามารถพิชิตกองทัพเชียงใหม่ของพระเจ้าติโลกราชได้ในสงครามเมืองเชียงใหม่ และแม้ว่าในพงศาวดารจะกล่าวว่ากรุงศรีอยุธยาสามารถชนะศึกเมืองเชียงใหม่ได้ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเช่นกัน แต่ลิลิตพระลอก็ไม่น่าที่จะประพันธ์ขึ้นในสมัยดังกล่าว เพราะภาษา ถ้อยคำ สำนวน และท่วงทำนองแต่งได้บ่งชี้ว่าลิลิตพระลอเป็นวรรณคดีรุ่นสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

นอกจากนี้ หม่อมราชวงศ์สุนนชาติ สวัสดิกุล ยังได้แสดงทรรศนะโต้แย้งกับผู้ศึกษาวรรณคดีที่กล่าวว่า “มหาราช” ในโคลงทำยเรื่องลิลิตพระลอ หมายถึงสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยกล่าวว่ามหาราชเป็นคำยกย่องพระมหากษัตริย์โดยทั่วไปอยู่แล้ว ส่วน “เยวราช” ที่มีผู้แสดงความคิดเห็นว่าเป็นเจ้าฟ้าอภัยทศ พระอนุชาในสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้นก็ไม่น่าจะใช่เช่นกัน เพราะในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้แสดงให้เห็นว่าทั้งสองพระองค์นั้นต่างทรงไม่ลงรอยกันนัก จึงมีนาที่จะพระราชนิพนธ์วรรณคดีร่วมกันได้ อีกทั้งในกาพย์ห่อโคลงของพระศรีมโหสถก็ปรากฏการอ้างอิงลิลิตพระลอทำให้เชื่อได้ว่าลิลิตพระลอน่าจะประพันธ์ขึ้นก่อนรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชอย่างแน่นอน และทำให้ข้อสันนิษฐานว่าลิลิตพระลอประพันธ์ขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศนั้นเป็นไปได้เช่นกัน

ส่วนการศึกษาด้านโบราณคดีและประเพณี หม่อมราชวงศ์สุนนชาติ สวัสดิกุล ได้แสดงทรรศนะว่าลิลิตพระลอน่าจะประพันธ์ขึ้นก่อนรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทั้งนี้ เพราะนับตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นต้นมา ได้มีธรรมเนียมการบรรจุพระบรมศพของพระมหากษัตริย์ลงในพระโกศ แต่ในเรื่องลิลิตพระลอปรากฏว่าได้มีการบรรจุพระศพของพระลอ พระเพื่อน และพระแพงลงในโลงทองเท่านั้น อีกทั้งในลิลิตพระลอยังมีการกล่าวถึงการบรรจุอัฐิของสามกษัตริย์และของพี่เลี้ยงทั้งสี่ไว้ในสถูป ซึ่งเป็นธรรมเนียมที่ปฏิบัติมาตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระ

รามาริบัติที่ ๒ ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ อีกทั้ง ในลิลิตพระลอยังปรากฏความที่กล่าวถึง “พระบาทสร้อยศรีสรรเพชญ์” ทำให้หม่อมราชวงศ์สุนนชาติ สวัสดิกุลสันนิษฐานว่าน่าจะหมายถึง พระพุทธรูปศรีสรรเพชญ์ ซึ่งสร้างขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระรามาริบัติที่ ๒

ส่วนในประเด็นเรื่องใครคือกวีผู้ประพันธ์ลิลิตพระลอนั้น หม่อมราชวงศ์สุนนชาติ สวัสดิกุลได้แสดงทรรศนะว่าจะจะเป็นเป็นชาวสุโขทัยในราชสำนักอยุธยา เพราะปรากฏการใช้ภาษาถิ่นเหนือจำนวนมาก ทั้งยังแสดงให้เห็นความรอบรู้เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีของทั้งทางเหนือและทางอยุธยา และเมื่อพิจารณาโคลงท้ายเรื่องทีกล่าวว่า “จบเสร็จมหาราชเจ้า นิพนธ์” และ “จบเสร็จเยวราชเจ้า บรรจง” แล้ว ทำให้ได้สรุปได้ว่า “มหาราช” ในที่นี้น่าจะหมายถึงสมเด็จพระรามาริบัติที่ ๒ ผู้ซึ่งดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระอุปราช ครองเมืองพิษณุโลกในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ทั้งนี้ เพราะสมเด็จพระรามาริบัติที่ ๒ ทรงเป็นพระราชมารดาเป็นราชินิกุลในราชวงศ์พระร่วงของสุโขทัย ทำให้พระองค์ทรงมีความรอบรู้ต่าง ๆ ในสองวัฒนธรรม ทั้งอยุธยาและสุโขทัย ส่วน “เยวราช” นั้นคือ พระอาทิตย์วงศ์หน่อพุทธางกูร พระราชโอรสในสมเด็จพระรามาริบัติที่ ๒ ซึ่งต่อมาได้ครองราชสมบัติกรุงศรีอยุธยา ทรงพระนามว่าสมเด็จพระบรมราชาที่ ๔ หรือสมเด็จพระบรมหน่อพุทธางกูร เป็นผู้ช่วย “บรรจง” หรือคัดเขียนเรื่องลิลิตพระลอ

๔.๒ กระแสสินธุ์ หรือฉันทิพย์ กระแสสินธุ์ (๒๔๙๗) ได้แสดงทรรศนะไม่เห็นด้วยกับข้อสันนิษฐานของหม่อมราชวงศ์สุนนชาติ สวัสดิกุล ที่กล่าวว่าลิลิตพระลอไม่ได้ประพันธ์ขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยกระแสสินธุ์เชื่อมั่นว่าลิลิตพระลอประพันธ์ขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทั้งนี้ กระแสสินธุ์ได้แสดงเหตุผลว่าจากรายเปิดเรื่องลิลิตพระลอได้แสดงให้เห็นถึงเหตุการณ์ในยุคสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชมากกว่า ทั้งการกล่าวถึงกองทัพกรุงศรีอยุธยาสามารถพิชิตเมืองเชียงใหม่ได้อย่างราบคาบและการมีชาวต่างประเทศเข้ามายังราชสำนักอยุธยา เป็นต้น

ในการนี้ กระแสสินธุ์ได้สันนิษฐานว่ากวีผู้ประพันธ์เรื่องลิลิตพระลอ คือ พระมหाराชครู ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสก็ทรงพระนิพนธ์ช่อมส่วนที่ขาดหายให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ กระแสสินธุ์ ได้กล่าวว่า โคลงท้ายเรื่องที่มีการกล่าวถึง “เยวราช” นั้นปรากฏในต้นฉบับตัวเขียนเพียงไม่กี่ฉบับเท่านั้น ทำให้กระแสสินธุ์เชื่อว่าเป็นบทโคลงที่คนในสมัยหลังเขียนขึ้นมาเอง กวีผู้ประพันธ์เรื่องลิลิตพระลอนั้น จึงมีเพียง “มหาราช” หรือพระมหाराชครูเพียงผู้เดียว ทั้งนี้ กระแสสินธุ์ ยังได้พิสูจน์สมมติฐานของตนโดยการเปรียบเทียบความในเรื่องลิลิตพระลอและวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ ของพระมหाराชครู แล้วพบการใช้คำที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันหลายบท ส่วนช่วงระยะเวลาที่ประพันธ์ลิลิตพระลอนั้น กระแสสินธุ์สันนิษฐานว่าน่าจะอยู่ในระหว่าง พ.ศ.๒๒๐๕-๒๒๓๐ อันเป็นระยะเวลานับตั้งแต่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชยกทัพพิชิตเมืองเชียงใหม่ได้สำเร็จจนถึงปีที่พระมหाराชครูถึงแก่กรรม

๔.๓ *วิภา กงกะนั้นันท์* (๒๕๓๐) ได้แสดงทรรศนะว่า กวีผู้ประพันธ์เรื่องลิลิตพระลอ น่าจะมีมากกว่าหนึ่งคน ทั้งนี้ วิภา กงกะนั้นันท์ได้ตั้งข้อสังเกตว่าเนื้อความในลิลิตพระลอมีความขัดแย้งกัน ทำให้ วิภา กงกะนั้นันท์ สรุปลงว่ากวีผู้ประพันธ์เรื่องลิลิตพระลอมีมากกว่าหนึ่งคน

วิภา กงกะนั้นันท์ ยังได้แสดงทรรศนะต่อไปว่าหนึ่งในกวีผู้ประพันธ์เรื่องลิลิตพระลอ น่าจะเป็นผู้หญิง เพราะในโคลงท้ายเรื่องปรากฏความเปรียบที่กวีได้เปรียบผลงานการประพันธ์ของตนว่าเป็น “*ถนิมประดับกรรม*” และมีความจริงใจ “*กลกระแจจะต้องน้อย หนึ่งได้แรงใจ*” ซึ่งมีลักษณะเกี่ยวเนื่องกับการแต่งกายของสตรีในอดีตที่มีการประดับหูและใช้กระแจหรือน้ำหอมพรมกาย วิภา กงกะนั้นันท์ จึงมีสมมติฐานใหม่ ๒ ประการ คือ หนึ่งในกวีผู้ประพันธ์เรื่องลิลิตพระลอเป็นสตรีผู้มีบรรดาศักดิ์ในราชสำนักอยุธยา และเรื่องลิลิตพระลอประพันธ์ขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒

หลังจากการแสดงทรรศนะเกี่ยวกับกวีผู้ประพันธ์และยุคสมัยที่ประพันธ์ลิลิตพระลอข้างต้นแล้ว ต่อมาอีกประมาณ ๖ ปี วิภา กงกะนั้นันท์ก็ได้หาเหตุผลมาสนับสนุนสมมติฐานของตนมากขึ้น โดยวิภา กงกะนั้นันท์ ได้วิเคราะห์ตัวบทเรื่องลิลิตพระลออย่างละเอียด และใช้ทฤษฎีแนวคิดต่าง ๆ มาใช้ประกอบการวิเคราะห์เพื่อแสดงให้เห็นว่าหนึ่งในกวีผู้ประพันธ์เรื่องลิลิตพระลอเป็นสตรี เช่น การใช้หลักพฤติกรรมมนุษย์ที่กล่าวว่าเพศหญิงนั้นจะพิถีพิถันและสนใจรายละเอียดต่าง ๆ ได้ดีกว่าผู้ชาย ลิลิตพระลอจึงมีการบรรยายตัวละครอย่างละเอียด เช่นในตอนที่พระนางดาราวดีเพื่อเตือนให้พระธิดาทำกิจต่าง ๆ ทั้งการสีพระทนต์ ลงบังคน สรงน้ำ ผัดหน้า แต่งองค์ จัดดอกไม้ไปถวายพระ ซึ่งเป็นการให้รายละเอียดมากจนทำให้เชื่อได้ว่ากวีสตรีเป็นผู้ประพันธ์ นอกจากนี้ ยังมีการแสดงภาพของพระนางบุญเหลือที่ทรงครรภ์และเลี้ยงดูพระลอมมาแต่ยังเล็ก จนราวกับเป็นสิ่งที่กวีเคยกระทำมาก่อน

ในบทความความงามของตัวละคร กวีผู้ประพันธ์เรื่องลิลิตพระลอก็ได้พรรณานาความงามของตัวละครพระ คือ พระลอ มากกว่าที่จะพรรณานาความงามของตัวละครนางเหมือนอย่างวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ ราวกับว่าเป็นการพรรณานาออกมาจากจิตใต้สำนึกของสตรี ทั้งยังมีการเน้นบทบาทของตัวละครที่เป็นแม่อย่างละเอียด ทั้งการแสดงความรักที่มีต่อบุตรอย่างสุดซึ้ง หรือการแสดงให้เห็นว่าความรักของแม่นั้นยิ่งใหญ่กว่าความรักใดทั้งปวง วิภา กงกะนั้นันท์ ได้สรุปว่าผู้ที่สามารถเข้าใจมนุษย์ปุถุชน และเข้าใจความรู้สึกเร้นลับซับซ้อนของมารดา ทั้งยังมีความละเอียดอ่อนในจิตใจและใช้ภาษาวรรณศิลป์ได้อย่างสวยงามเช่นนี้จะต้องเป็นสตรีอย่างแน่นอน และอาจจะเป็น “*นางเมือง*” ผู้ซึ่งวิภา กงกะนั้นันท์สันนิษฐานว่าเป็นกวีผู้ประพันธ์โคลงยวนพ่ายอีกด้วย

๔.๔ นิยะดา เหล่าสุนทร (๒๕๓๒) ได้แสดงทรรศนะว่าลิลิตพระลอ น่าจะประพันธ์ขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระไชยราชาธิราช โดยตั้งข้อสังเกต ๓ ประการที่ได้มาจากวิเคราะห์ความในเรื่อง ดังนี้

ข้อสังเกตแรก นิยะดา เหล่าสุนทร กล่าวว่าในรายเปิดเรื่องของลิลิตพระลอได้แสดงให้เห็นว่าลิลิตพระลอ น่าจะประพันธ์ขึ้นในสมัยที่กรุงศรีอยุธยาสามารถรบชนะเมืองเชียงใหม่ได้ ข้อสังเกตที่สอง นิยะดา เหล่าสุนทร ได้พิจารณาการเรียกชื่อเมืองหลวงว่า “อโยธยา” ในเรื่องลิลิตพระลอ ซึ่งจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ได้แสดงให้เห็นว่าเป็นคำที่พบในสมัยอยุธยาตอนต้นเท่านั้น เพราะหลังจากการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๑ ได้มีการเรียกชื่อกรุงใหม่เป็นอยุธยา และข้อสังเกตสุดท้าย นิยะดา เหล่าสุนทร กล่าวว่าในลิลิตพระลอได้มีการกล่าวถึง “ปืนไฟ” ซึ่งน่าจะหมายถึงปืนของชาวโปรตุเกสที่เข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ.๒๐๕๙ ทำให้นิยะดา เหล่าสุนทรสันนิษฐานว่าลิลิตพระลอ น่าจะประพันธ์ขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระไชยราชาธิราช เนื่องจากเป็นยุคสมัยที่กรุงศรีอยุธยาสามารถพิชิตเมืองเชียงใหม่ได้และมีหลักฐานว่าได้มีการใช้ปืนไฟของชาติตะวันตกแล้ว ตลอดจนเป็นยุคสมัยที่เกิดขึ้นก่อนการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๑ อีกด้วย

๔.๕ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (๒๕๓๖) ได้แสดงทรรศนะไม่เห็นด้วยในประเด็นที่กล่าวว่าลิลิตพระลอบเป็นวรรณคดีสมัยอยุธยาตอนต้น โดยให้เหตุผลว่าลักษณะคำประพันธ์ในเรื่องมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยและสวยงามกว่าวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ ในสมัยอยุธยาตอนต้น ทั้งยังประพันธ์ขึ้นด้วยโคลงสี่สุภาพ ซึ่งเป็นที่นิยมในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชมากกว่าในสมัยอยุธยาตอนต้นที่นิยมโคลงฉันท์ อีกทั้งการใช้คำในลิลิตพระลอก็มีความเก่าแก่โบราณ เมื่อเปรียบเทียบกับวรรณคดีสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเรื่องอื่น ๆ อีกด้วย ในขณะที่เดียวกัน นิธิ เอียวศรีวงศ์ ก็ไม่เห็นด้วยกับประเด็นที่กล่าวว่าลิลิตพระลอประพันธ์ขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เนื่องด้วยเนื้อหาของเรื่องแฝงไปด้วยเรื่องของอำนาจลับ ซึ่งความเชื่อดังกล่าวไม่ปรากฏให้เห็นมากนักในวรรณคดีสมัยอยุธยาตอนกลาง

นิธิ เอียวศรีวงศ์ จึงมีทรรศนะว่าลิลิตพระลอ น่าจะประพันธ์ขึ้นในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ โดยให้เหตุผลว่าในยุคสมัยดังกล่าวกวีนิยมประพันธ์วรรณคดีที่มีเนื้อหาเป็นนิยาย และใช้เพื่ออ่านมากกว่าใช้ในการแสดง และกวีผู้ประพันธ์ลิลิตพระลอนั้น น่าจะเป็นคนที่อยู่นอกจารีตทางวรรณกรรมของอยุธยา ซึ่งน่าจะเป็นกวีล้านนามากกว่ากวีรัตนโกสินทร์

๔.๖ ภาษิต จิตรภาษา (๒๕๓๖) ได้มีทรรศนะเห็นพ้องด้วยกับผู้ศึกษาวรรณคดีหลายท่านที่เชื่อว่าลิลิตพระลอ น่าจะประพันธ์ขึ้นก่อนเรื่องจินตนิพนธ์ ซึ่งประพันธ์ขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เพราะในจินตนิพนธ์ได้มีการนำคำประพันธ์ในเรื่องลิลิตพระลอมารวมเป็นตัวอย่างคำประพันธ์ที่ดี และแสดงความไม่เห็นด้วยกับฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ ที่แสดงทรรศนะว่าลิลิตพระลอประพันธ์ขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยให้ทรรศนะว่าในยุคสมัยดังกล่าวกวีนิยมประพันธ์วรรณคดีคำฉันท์มากกว่า เช่น เรื่องเสื่อโคคำฉันท์ สมุทรโฆษคำฉันท์ และอนิรุทธคำฉันท์ เป็นต้น และแสดงทรรศนะไม่เห็นด้วยกับนิธิ เอียวศรีวงศ์ที่กล่าวว่าลิลิตพระลอ น่าจะเป็นวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ เนื่องจากในลิลิตพระลอมีการใช้ภาษาโบราณหลายคำ กอปรกับภาษิต จิตรภาษา ได้พิจารณาความจากรายเปิด

เรื่องลิลิตพระลอที่แสดงให้เห็นว่าลิลิตพระลอน่าจะประพันธ์ขึ้นในสมัยที่กรุงศรีอยุธยาสามารถนำกองทัพเอาชนะล้านนาเชียงใหม่และล้านช้างได้ ภาชิต จิตรภาษา จึงสันนิษฐานว่าลิลิตพระลอน่าจะประพันธ์ขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดี เพราะในสมัยดังกล่าวได้มีการยกกองทัพไปปราบเมืองเชียงใหม่ได้สำเร็จ

ส่วนเรื่องของกวีผู้แต่งนั้น ภาชิต จิตรภาษา มิได้ระบุว่าเป็นผู้ใด แต่สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นชาวเชียงใหม่ เพราะในเรื่องลิลิตพระลอมีการกล่าวถึงประเพณีสยายผมเช็ดเท้า ซึ่งเป็นประเพณีเฉพาะของล้านนา และมีการใช้คำที่มีลักษณะคล้ายกับตำนานพื้นเมืองภาคเหนือ

๔.๗ ขลดา เรื่องรักษ์ลิลิต (๒๕๓๘) ได้แสดงทรรศนะเห็นพ้องกับหม่อมราชวงศ์สุนทรชาติ สวัสดิทกุล ที่กล่าวว่าลิลิตพระลอเป็นวรรณคดีที่ประพันธ์ขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ขลดา เรื่องรักษ์ลิลิตได้พิจารณาเปรียบเทียบเรื่องลิลิตพระลอกับเรื่องมหาชาติคำหลวง ซึ่งมีหลักฐานปรากฏอย่างชัดเจนว่ารจนาขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ในประเด็นสำคัญ ๕ ประเด็น คือ การใช้ถ้อยคำ การใช้สำนวนเปรียบเทียบ ฉันทลักษณ์ กลวิธีการซ้ำความ และความเชื่อที่ปรากฏในเรื่อง เพื่อเสนอทรรศนะว่าลิลิตพระลอเป็นวรรณคดีที่ประพันธ์ในสมัยอยุธยาตอนต้น มิใช่ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชดังที่เคยเข้าใจกันในอดีต

ขลดา เรื่องรักษ์ลิลิต พบว่าลิลิตพระลอและมหาชาติคำหลวงมีการใช้ถ้อยคำและสำนวนความเปรียบในลักษณะที่ใกล้เคียงกัน จนทำให้ น่าเชื่อได้ว่าวรรณคดีทั้งสองเรื่องดังกล่าวนี้ น่าจะประพันธ์ในสมัยเดียวหรือในเวลาใกล้เคียงกัน ส่วนทางด้านลักษณะฉันทลักษณ์ ขลดา เรื่องรักษ์ลิลิต พบว่าลิลิตพระลอและมหาชาติคำหลวงมีลักษณะของการเติมคำสร้อยในบทประพันธ์เช่นเดียวกันอีกด้วย ซึ่งมีทั้งลักษณะที่เป็นการเสริมความและการเสริมอารมณ์ เนื่องจากวรรณคดีทั้งสองเรื่องดังกล่าวต่างเป็นวรรณคดีมุขปาฐะ คือ ใช้สวดและใช้ขับ และสำหรับกลวิธีการซ้ำความนั้น ขลดา เรื่องรักษ์ลิลิต พบว่าวรรณคดีทั้งสองเรื่องปรากฏการซ้ำความอย่างเด่นชัด แต่พบลักษณะดังกล่าวในมหาชาติคำหลวงมากกว่าในลิลิตพระลอ นอกจากนี้ ขลดา เรื่องรักษ์ลิลิต ยังได้ศึกษาพบว่าวรรณคดีทั้งสองเรื่องปรากฏความเชื่อเรื่องพระพันศบดีและผีसाงเทวดาที่สิงสถิตอยู่ประจำธรรมชาติต่าง ๆ ในลักษณะที่ใกล้เคียงกันอีกด้วย

ส่วนสมัยที่ประพันธ์ลิลิตพระลอขึ้นมานั้น ขลดา เรื่องรักษ์ลิลิต ก็มีทรรศนะสอดคล้องกับหม่อมราชวงศ์สุนทรชาติ สวัสดิทกุลเช่นกัน โดยสันนิษฐานว่าน่าจะประพันธ์ขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ เพราะความตอนหนึ่งในลิลิตพระลอมีการกล่าวถึงพระ “สร้อยสรเพชญ์” ซึ่งสันนิษฐานว่ากวีน่าจะหมายถึงพระศรีสรเพชญ์หุ้มทองที่มีการหล่อขึ้นใน พ.ศ. ๒๐๔๓ และหล่อแล้วเสร็จใน พ.ศ. ๒๐๔๖ ตรงกับรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ตามหลักฐานที่ปรากฏพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์

๔.๘ ปริญา สุวรรณรงค์ (๒๕๔๒) ได้แสดงทรรศนะว่าลิลิตพระลอประพันธ์น่าจะขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เป็นผลงานการประพันธ์ของ “มหาราช” หรือพระอินทราชา ซึ่งเป็นพระอนุชาในสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และเป็นกวีผู้ประพันธ์วรรณคดีหลายเรื่อง ทั้งราชาพิลาป คำฉันท์ อนุรุธคำฉันท์ และโคลงยวนพ่าย ส่วน “เยวราช” ที่ปรากฏในลิลิตพระลอนั้นน่าจะเป็นเจ้าฟ้าน้อยพระอนุชาองค์เล็กในสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งเป็นกวีผู้ประพันธ์โคลงกำสรวลและทวาทศมาส เป็นผู้บรรจง หรือคัดลอกเพื่อถวายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ปริญา สุวรรณรงค์ ได้แสดงเหตุผลประกอบทรรศนะของตนว่า กวีผู้ประพันธ์ลิลิตพระลอน่าจะเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ที่ทรงพระผนวช โดยกล่าวว่าในโคลงกวีโบราณ ซึ่งรวบรวมโดยพระยาตรังคภูมิบาล ปรากฏโคลงของพระมหาราชอยู่บทหนึ่ง ซึ่งปริญา สุวรรณรงค์เชื่อว่าเป็นกวีคนเดียวที่เกี่ยวกับกวีผู้ประพันธ์ลิลิตพระลอ อีกทั้งในเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส ได้กล่าวว่ากวีผู้ประพันธ์เรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์ในสมัยอยุธยา นั้นมีอยู่ ๒ พระองค์ ตามที่กล่าวว่า “สองโอรสผู้สุดตำนาน” ทำให้ปริญา สุวรรณรงค์ เชื่อว่ากวีน่าจะเป็นเชื้อพระวงศ์ เพราะมีการใช้ราชาศัพท์ ซึ่งเมื่อพิจารณาเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์แล้วทำให้เชื่อได้ว่าพระมหาราชดังกล่าวน่าจะหมายถึงพระอินทราชา ส่วนยุคสมัยที่ประพันธ์ลิลิตพระลอนั้น ปริญา สุวรรณรงค์สันนิษฐานว่าน่าจะแต่งขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และน่าจะประพันธ์ขึ้นภายใน พ.ศ.๒๒๐๕ อันเป็นเวลาทีปริญา สุวรรณรงค์มีทรรศนะว่า กวีองค์ดังกล่าวเพ็งประพันธ์โคลงยวนพ่ายเสร็จสิ้น หรือภายหลังจากนั้น

๔.๙ อุดม รุ่งเรืองศรี ได้มีทรรศนะเห็นพ้องกับฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ที่กล่าวว่าลิลิตพระลอประพันธ์ขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แต่ได้มีทรรศนะเกี่ยวกับกวีผู้ประพันธ์แตกต่างออกไป โดยอุดม รุ่งเรืองศรีแสดงทรรศนะว่าน่าจะเป็นพระยาแสนเมือง เจ้าเมืองเชียงใหม่^๑ ที่ประพันธ์ขึ้นขณะประทับอยู่ ณ กรุงศรีอยุธยาในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยرجานาขึ้นจากเรื่องจริงของความรักของพระลอที่เกิดขึ้นในดินแดนล้านนาระหว่าง พ.ศ.๑๔๕๐-๑๗๑๑

จากทรรศนะของผู้ศึกษาวรรณคดีที่มีประวัติวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอข้างต้น ทำให้เห็นว่าผู้ศึกษาวรรณคดีต่างมีมุมมองที่หลากหลาย ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้

๑. ยุคสมัยที่ประพันธ์ ผู้ศึกษาวรรณคดีได้มีข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับยุคสมัยที่ประพันธ์ลิลิตพระลอขึ้นหลากหลายทรรศนะและหลากหลายยุคสมัย ทั้งในสมัยอยุธยาตอนต้น อยุธยาตอนกลาง และสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ดังนี้

^๑ พระองค์เดียวกับพระยาแสนหลวง มหาราชเจ้าเมืองเชียงใหม่

กลุ่มผู้ศึกษาวรรณคดีเชิงประวัติเรื่องลิลิตพระลอที่สันนิษฐานว่าลิลิตพระลอเป็นวรรณคดีสมัยอยุธยาตอนต้น ส่วนใหญ่เชื่อว่าลิลิตพระลอประพันธ์ขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ตามที่หม่อมราชวงศ์สุนชาติ สวัสดิกุล วิภา กงกะนันทน์ และชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต ได้สันนิษฐานไว้ ส่วนในรัชกาลอื่น ๆ ก็ผู้มีสันนิษฐานไว้บ้าง เช่น รัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีตามทีภาชิต จิตรภาษา สันนิษฐานไว้ หรือในรัชกาลสมเด็จพระไชยราชา ตามที่นิยะดา เหล่าสุนทรสันนิษฐานไว้

ส่วนผู้ศึกษาวรรณคดีที่สันนิษฐานว่าลิลิตพระลอประพันธ์ขึ้นในสมัยอยุธยาตอนกลาง ต่างเห็นพ้องกันว่าลิลิตพระลอประพันธ์ขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ตามที่ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ ปริญา สุวรรณรงค์ และอุดม รุ่งเรืองศรี สันนิษฐานไว้ ซึ่งเป็นการแสดงทรรศนะที่คล้อยตามประวัติวรรณคดีที่เชื่อว่าลิลิตพระลอเป็นวรรณคดีเอกในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และข้อสันนิษฐานว่าลิลิตพระลอเป็นวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีผู้ศึกษาวรรณคดีเพียงคนเดียวที่ได้แสดงทรรศนะไว้ คือ นิธิ เอียวศรีวงศ์

๒. กวีผู้ประพันธ์ ผู้ศึกษาวรรณคดีได้สันนิษฐานว่าลิลิตพระลอเป็นผลงานการประพันธ์ของกวีท่านต่าง ๆ คือ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ตามที่หม่อมราชวงศ์สุนชาติ สวัสดิกุล ได้สันนิษฐานไว้ หรือสตรีผู้สูงศักดิ์ในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ตามที่วิภา กงกะนันทน์ ได้สันนิษฐานไว้

ส่วนกลุ่มผู้ศึกษาวรรณคดีที่สันนิษฐานว่าลิลิตพระลอเป็นวรรณคดีสมัยอยุธยาตอนกลางนั้นก็ได้นำเสนอทรรศนะเกี่ยวกับกวีผู้ประพันธ์ลิลิตพระลอไว้อย่างหลากหลาย เช่น เป็นงานนิพนธ์ของพระมหाराชครู ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ตามทรรศนะของฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ หรือเชื่อว่าเป็นพระนิพนธ์ในพระอินทราชา พระอนุชาในสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ตามทรรศนะของปริญา สุวรรณรงค์ หรือเป็นงานนิพนธ์ของพระยาแสนเมือง เจ้าเมืองเชียงใหม่ ตามทรรศนะของอุดม รุ่งเรืองศรี เป็นต้น ส่วนทรรศนะที่ว่าลิลิตพระลอเป็นวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น นิธิ เอียวศรีวงศ์ มิได้ระบุว่าเป็นผู้ใด โดยกล่าวว่า เป็นกวีนิพนธ์ ชาวล้านนา ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเท่านั้น

๕. สมุทรโฆษคำฉันท์

สมุทรโฆษคำฉันท์เป็นวรรณคดีที่มีเนื้อหาคือนิทานนิยาย สันนิษฐานว่าได้รับเค้าโครงมาจากนิทานปัญญาสชาดกของล้านนา วรรณคดีสโมสรในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยกย่องให้สมุทรโฆษคำฉันท์เป็นยอดแห่งวรรณคดีคำฉันท์ เนื่องจากมีกระบวนฉันท์ที่ไพเราะสวยงามเป็นอย่างมาก

สมุทรโฆษคำฉันท์เป็นวรรณคดีที่มีการศึกษาเชิงประวัติไม่มากนัก เพราะผู้ศึกษาวรรณคดีส่วนใหญ่มีความเห็นคล้อยตามประวัติวรรณคดีวรรณคดีสมัยเก่าที่กล่าวว่าสมุทรโฆษคำฉันท์เป็นผลงานการประพันธ์ของกวีเอก ๓ ท่าน คือ พระมหाराชครู สมเด็จพระนารายณ์มหาราช และสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส โดยเชื่อกันว่าพระมหाराชครูเป็นผู้เริ่มประพันธ์คนแรก

แต่ไม่ทันที่จะประพันธ์เสร็จสมบูรณ์ก็ถึงแก่กรรมก่อน สมเด็จพระนารายณ์มหาราชจึงพระราชนิพนธ์แต่ก็เสด็จสวรรคตก่อนที่งานจะจบสมบูรณ์ ต่อมาในรัชกาลสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสจึงได้ทรงพระนิพนธ์ต่อจนเสร็จสิ้นสมบูรณ์ อย่างไรก็ตามผู้ศึกษาวรรณคดีในสมัยหลังได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับข้อสรุปดังกล่าว และได้นำเสนอพรรณนาเชิงประวัติเกี่ยวกับวรรณคดีเรื่องดังกล่าวจำนวนหนึ่ง ซึ่งต่างมีพรรณนาที่แตกต่างกันไปอย่างสิ้นเชิง ทั้งในเรื่องของยุคสมัยที่ประพันธ์และกวีผู้ประพันธ์ ดังนี้

๕.๑ ชัย เรื่องศิลป์ (๒๕๐๘) ได้เสนอพรรณนาว่ากวีผู้แต่งเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์ คือพระภิกษุชื่อมหาราช ซึ่งเป็นกวีผู้ประพันธ์เรื่องลิลิตพระจันทร์นรี ไม่ใช่พระมหाराชครุตามที่ผู้ศึกษาวรรณคดีบางส่วนเชื่อกัน โดยชัย เรื่องศิลป์ได้แสดงพรรณนาว่า “มหาราช” ที่ปรากฏในสมุทรโฆษคำฉันท์มิได้ระบุอย่างชัดเจนว่า คือพระมหाराชครุในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ชัย เรื่องศิลป์จึงได้ตั้งข้อสังเกตว่า “มหาราช” ผู้นี้ อาจจะเป็น “พระมหाराช” ซึ่งปรากฏในโคลงกวีโบราณที่พระยาตรังคภูมิบาลรวบรวมขึ้นก็ได้

๕.๒ กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ (๒๕๐๘) ได้แสดงพรรณนาโต้แย้งข้อเสนอของชัย เรื่องศิลป์ที่กล่าวว่า “มหาราช” ผู้ประพันธ์เรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์เป็นพระภิกษุ ทั้งนี้ กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ ได้ตั้งข้อสังเกตว่าไม่มีวรรณคดีที่ชัย เรื่องศิลป์นำมาอ้างอิงเรื่องใดเลยที่ระบุอย่างชัดเจนว่า “มหาราช” นั้นเป็นพระภิกษุ แม้ในโคลงเบ็ดเตล็ดของพระยาตรังคภูมิบาลจะระบุว่าเป็น “พระมหाराช” ก็ไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นภิกษุเสมอไป อาจเป็นคำที่ใช้เรียกเจ้านายหรือพระบรมวงศานุวงศ์ใดองค์หนึ่งก็ได้ อย่างไรก็ตาม กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ ก็เห็นด้วยกับชัย เรื่องศิลป์ที่มีพรรณนาว่า “มหาราช” ในสมุทรโฆษคำฉันท์ไม่น่าจะเป็นพระมหाराชครุในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เพราะมีเช่นนั้น สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสก็น่าจะทรงระบุไว้ว่า “แรกเรื่องมหาราชครุภิปราย” ให้ชัดเจน

กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ ยังได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับ “มหาราช” ผู้ประพันธ์สมุทรโฆษคำฉันท์ว่า อาจจะเป็นบุคคลเดียวกับ “มหาราช” ผู้ประพันธ์เรื่องลิลิตพระลอ เพราะมีลักษณะการชมโฉมละครเอกฝ่ายชายในลักษณะใกล้เคียงกัน

๕.๓ สุมาลี กิยะกุล (๒๕๑๙) ได้แสดงพรรณนาว่าสมุทรโฆษคำฉันท์เป็นวรรณคดีสมัยอยุธยาตอนต้น ประพันธ์ขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ทั้งนี้ สุมาลี กิยะกุล ได้ใช้วิธีการอ่านตัวบทอย่างละเอียดเพื่อเชื่อมโยงกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และวรรณคดีอื่นร่วมสมัย

สุมาลี กียะกุล ได้แสดงทรรศนะว่า “มหาราช” ที่กล่าวในเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์นั้นมิได้ระบุว่าเป็นพระมหาราชครูอย่างชัดเจน จึงไม่อาจคล้อยตามตำนานศรีปราชญ์ได้ นอกจากนี้ สุมาลี กียะกุล ยังไม่เห็นด้วยกับทรรศนะของฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ ที่กล่าวว่า “มหาราช” ในสมุทรโฆษคำฉันท์เป็นบุคคลเดียวกับ “บรมครู” ในเรื่องเสื่อโคคำฉันท์ เพราะคำว่า “บรมครู” นั้นเป็นคำที่ใช้เรียกแทนพระพุทธเจ้า ดังนั้น สุมาลี กียะกุลจึงไม่เชื่อว่าพระมหาราชครูเป็นผู้ประพันธ์สมุทรโฆษคำฉันท์ตอนต้น

สุมาลี กียะกุล ยังแสดงทรรศนะไม่เห็นด้วยกับผู้ศึกษาวรรณคดีรุ่นก่อนกล่าวว่สมุทรโฆษคำฉันท์ประพันธ์ขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยสุมาลี กียะกุลมีทรรศนะว่า “รามาริบัติ” น่าจะหมายถึงสมเด็จพระรามาริบัติที่ ๒ ผู้ทรงมีพระปรีชาสามารถในการคชศาสตร์มากกว่าที่จะกล่าวถึงสมเด็จพระนารายณ์มหาราช นอกจากนี้ ในหนังสือจินตามณียังได้จัดให้เรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์เป็นหนึ่งในหนังสือ “ควบรูวม” ที่ควรยกย่อง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์น่าจะประพันธ์ก่อนรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และน่าจะเป็นวรรณคดีร่วมสมัยกับทวาทศมาส โคลงกำสรวล และราชาพิลาปคำฉันท์

สุมาลี กียะกุล ได้พิจารณาด้วยบทเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์โดยละเอียดโดยเปรียบเทียบกับวรรณคดีคำฉันท์ ๒ เรื่อง คือ อนิรุทธคำฉันท์และเสื่อโคคำฉันท์ และได้มีข้อสรุปว่าสมุทรโฆษคำฉันท์ส่วนที่แต่งในสมัยอยุธยา น่าจะเป็นผลงานการประพันธ์ของกวีท่านเดียว เพราะมีสำนวนโวหารที่ราบรื่นเสมอกันโดยตลอด และเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับวรรณคดีคำฉันท์ ๒ เรื่องข้างต้น สุมาลี กียะกุล เชื่อว่าเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์และอนิรุทธคำฉันท์น่าจะเป็นวรรณคดีร่วมสมัยกัน และอาจจะเป็นผลงานการประพันธ์ของกวีคนเดียวกันก็ได้ เพราะต่างมีการสรรคำเพื่อใช้สื่อความหมายที่ต้องการอย่างกะทัดรัดและมีแนวคิดในการเปรียบเทียบในทำนองเดียวกัน แต่เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับเรื่องเสื่อโคคำฉันท์แล้วพบว่ามีความแตกต่างกับเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์มากจนไม่อาจจัดได้ว่าวรรณคดีทั้งสองเรื่องนี้มีควมร่วมสมัยกัน เพราะรูปแบบฉันทลักษณ์ในเสื่อโคคำฉันท์ค่อนข้างเคร่งและเน้นที่รูปมากกว่าเสียงและขาดความยืดหยุ่นพอดีเหมือนอย่างสมุทรโฆษคำฉันท์ นอกจากนี้ เนื้อหาในเรื่องเสื่อโคคำฉันท์ยังแสดงถึงการขึ้นครองแผ่นดินโดยใช้เล่ห์เหลี่ยมกลอุบาย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการแย่งชิงราชสมบัตินั้นเป็นเรื่องธรรมดา ซึ่งเกิดขึ้นบ่อยครั้งในสมัยอยุธยาตอนกลาง จึงไม่อาจเชื่อได้ว่าสมุทรโฆษคำฉันท์เป็นผลงานการประพันธ์ร่วมสมัยกับเรื่องเสื่อโคคำฉันท์

สุมาลี กียะกุล ยังได้พิจารณาเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์เปรียบเทียบกับวรรณคดีสมัยอยุธยาตอนต้นเรื่องอื่น ๆ ได้แก่ มหาชาติคำหลวง โคลงยวนพ่าย ลิลิตพระลอ ทวาทศมาส และโคลงกำสรวล พบว่าสมุทรโฆษคำฉันท์มีลักษณะสมคล้อยคล้ายคลึงกับวรรณคดีสมัยอยุธยาตอนต้น กล่าวคือมีกลวิธีเชิงวรรณกรรม แนวคิดและทัศนคติร่วมกันเป็นส่วนมาก ทางด้านสำนวนภาษาที่ใช้ก็อยู่ในระดับพัฒนาการเดียวกัน ทั้งยังมีรูปแบบฉันทลักษณ์ที่ใกล้เคียงกับมหาชาติคำหลวงอีกด้วย ทำให้สุมาลี กียะกุล มีทรรศนะว่าสมุทรโฆษคำฉันท์มีความเป็นวรรณคดีร่วมสมัยกับวรรณคดีสมัยอยุธยาตอนต้น

และได้สรุปว่าสมุทรโฆษคำฉันท์น่าจะประพันธ์ขึ้นในระหว่างรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถถึงรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ และได้สนับสนุนทรศนะของฉันทิขย์ กระแสสินธุ์ที่กล่าวว่ามีผู้ประพันธ์เรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์เป็นบุคคลเดียวกับกวีผู้ประพันธ์เรื่องลิลิตพระลอ คือ “มหาราช” แต่สุมาลี กิยะกุล สันนิษฐานว่า “มหาราช” ดังกล่าวนี้อาจคือ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ โดยอาจจะพระราชนิพนธ์สมุทรโฆษคำฉันท์ก่อนขึ้นครองราชสมบัติ และเมื่อได้ครองราชสมบัติแล้ว ก็อาจที่ทรงมีพระราชกรณียกิจมาก จึงพระราชนิพนธ์เรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์ค้าง

๕.๔ ศุภกิจ นิมมานนรเทพ ได้เสนอทรศนะไว้ในพ.ศ.๒๕๒๗ โดยได้แสดงทรศนะว่ากวีนามว่า “มหาราช” ที่ปรากฏในเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์ไม่ใช่พระมหาราชครู ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แต่เป็นพญาแสนหลวง มหาราชเจ้าเมืองเชียงใหม่ที่ถูกสมเด็จพระนารายณ์มหาราชกวาดต้อนลงมาพำนักที่กรุงศรีอยุธยา หลังจากที่ยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงนำกองทัพพิชิตเมืองเชียงใหม่ได้ ในพ.ศ.๒๒๐๔ ทั้งนี้ ศุภกิจ นิมมานนรเทพ ให้เหตุผลว่า สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงไม่น่าที่จะพระราชนิพนธ์สมุทรโฆษคำฉันท์ต่อมาพระมหาราชครู ซึ่งเป็นเพียงสามัญชน ประพันธ์ค้างไว้ แต่น่าจะพระราชนิพนธ์สานต่อจากพญาแสนหลวง มหาราชเจ้าเชียงใหม่ ซึ่งมีศักดิ์เป็นพระสัสสุระ^๑ อีกทั้งเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์ยังมีที่มาจากปัญญาสชาดก ซึ่งเป็นเรื่องที่นิยมกันในหมู่ชาวล้านนา

นอกจากนี้ ศุภกิจ นิมมานนรเทพยังให้ทรศนะโต้แย้งสุมาลี กิยะกุลในประเด็นต่าง ๆ เช่น จำนวนกวีผู้ประพันธ์เรื่อง และชาติกำเนิดของกวีผู้ประพันธ์เรื่อง ศุภกิจ นิมมานนรเทพได้กล่าวสรุปว่าเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์น่าจะเป็นผลงานวรรณคดีเรื่องสุดท้ายของมหาราชเจ้าเมืองเชียงใหม่ เนื่องจากนิพนธ์ได้ไม่แล้วเสร็จก็ถึงแก่พิราลัยเสียก่อน ทำให้สันนิษฐานว่าเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์น่าจะประพันธ์ขึ้นระหว่าง พ.ศ.๒๒๒๗-๒๒๓๑ อนึ่ง ศุภกิจ นิมมานนรเทพ ยังเชื่อว่าพญาแสนหลวง มหาราชเจ้าเมืองเชียงใหม่ผู้นี้ยังเป็นกวีผู้ประพันธ์ลิลิตพระลอและลิลิตจันทกินรีอีกด้วย

จากทรศนะของผู้ศึกษาวรรณคดีที่มีประวัติวรรณคดีเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์ข้างต้น ทำให้เห็นว่าผู้ศึกษาวรรณคดีต่างมีมุมมองที่หลากหลาย ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้

๑. ยุคสมัยที่ประพันธ์ ผู้ศึกษาวรรณคดีสันนิษฐานว่าสมุทรโฆษคำฉันท์น่าจะประพันธ์ใน ๒ ยุคสมัย กล่าวคือ ประพันธ์ขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ถึงรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ในสมัยอยุธยาตอนต้นตามที่สุมาลี กิยะกุล ได้สันนิษฐานไว้ หรือไม่ก็อาจจะประพันธ์ขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ตามที่ ศุภกิจ นิมมานนรเทพ ได้สันนิษฐานว่าน่าจะประพันธ์ขึ้นระหว่าง พ.ศ.๒๒๒๗-๒๒๓๑

^๑ ตามเอกสารทางประวัติศาสตร์กล่าวว่าพญาแสนหลวง มหาราชเจ้าเชียงใหม่ได้ถวายพระธิดาให้เป็นพระสนมในสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

๒. กวีผู้ประพันธ์ ผู้ศึกษาวรรณคดีสันนิษฐานว่าสมุทรโฆษคำฉันท์เป็นผลงานการประพันธ์ของกวีต่อไปนี้ คือ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ตามที่สุมาลี กิยะกุล สันนิษฐานไว้ หรือ มหาราช ผู้ทรงพระนิพนธ์เรื่องลิลิตพระลอ ตามที่กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ สันนิษฐานไว้ หรือพระภิกษุที่มีนามว่า มหาราช ตามที่ชัย เรื่องศิลป์ สันนิษฐานไว้ หรือพญาแสนหลวง มหาราชเมืองเชียงใหม่ ตามที่ ศุภกิจ นิมมานนรเทพ สันนิษฐานไว้

๖. อนิรุทธคำฉันท์

อนิรุทธคำฉันท์เป็นวรรณคดีประเภทนิทานนิยายอีกเรื่องหนึ่งในสมัยอยุธยา เนื้อหาของเรื่องมีที่มาจากคัมภีร์วิษณุปุราณะของอินเดีย กล่าวถึงพระอนิรุทธซึ่งเป็นเชื้อสายของพระกฤษณะ ตามประวัติวรรณคดีในอดีตได้มีการกล่าวว่วรรณคดีเรื่องดังกล่าวเป็นผลงานการประพันธ์ของศรีปราชญ์ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทำให้มีการศึกษาอนิรุทธคำฉันท์ในเชิงประวัติวรรณคดีไม่มากนัก อย่างไรก็ตามก็มีผู้ศึกษาวรรณคดีบางส่วนได้แสดงทรรศนะที่น่าสนใจเกี่ยวกับยุคสมัยและกวีผู้ประพันธ์เรื่องอนิรุทธคำฉันท์ ดังนี้

๖.๑ จำลอง ยอดยิ่ง (๒๕๑๙) ได้เสนอทรรศนะว่าอนิรุทธคำฉันท์น่าจะประพันธ์ขึ้นภายหลังโคลงกำสรวล แต่ก่อนเรื่องทวาทศมาสและโคลงนิราศหริภุญไชย เพราะเนื้อเรื่องในวรรณคดีทั้งสองเรื่องอ้างถึงพระอนิรุทธและนางอุษา ซึ่งเป็นตัวละครเอกในอนิรุทธคำฉันท์ จำลอง ยอดยิ่งจึงสันนิษฐานว่าอนิรุทธคำฉันท์น่าจะประพันธ์ขึ้นระหว่าง พ.ศ.๑๙๙๑-๒๐๓๑ ในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ และน่าจะประพันธ์ขึ้นเนื่องในโอกาสสำคัญบางเหตุการณ์ จำลอง ยอดยิ่งได้สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นเหตุการณ์ใน พ.ศ.๒๐๒๕ ที่มีการให้เล่นมหรสพ ๑๕ วัน เพื่อฉลองพระศรีรัตนมหาธาตุ และการประพันธ์มหาชาติคำหลวงเสร็จบริบูรณ์ โดยให้เหตุผลว่าเรื่องอนิรุทธนิยมเล่นในงานมหรสพรื่นเริงดังปรากฏในเรื่องปูลมโณวาทคำฉันท์ กล่าวว่ามีการเล่นเรื่องอนิรุทธ เมื่อครั้งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศเสด็จประพาสและสมโภชพระพุทธบาท ในพ.ศ.๒๒๙๓ เหมือนกับเหตุการณ์ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้พระราชนิพนธ์บทละครเรื่องอุณรุฑขึ้นเพื่อใช้แสดงในงานสมโภชพระแก้วมรกต เป็นต้น

จำลอง ยอดยิ่ง ได้พิจารณาเนื้อหาในอนิรุทธคำฉันท์แล้วพบว่า ในบทปัจฉิมวากย์มีลักษณะใกล้เคียงกับเรื่องทวาทศมาส และมีการพรรณนาเหตุการณ์ใกล้เคียงกับโคลงยวนพ่าย เช่น มีการพรรณนาความสง่าเข้มแข็งของกองทัพสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถและทัพเมืองเชียงใหม่ในโคลงยวนพ่าย ใกล้เคียงกับการพรรณนากองทัพพมดดาและอสุรินอนิรุทธคำฉันท์ เป็นต้น ทั้งยังปรากฏการกล่าวถึงปืนไฟและปืนยา (ธนูอาบยาพิษ) ในวรรณคดีทั้งสองเรื่อง จำลอง ยอดยิ่ง จึงสันนิษฐานว่ากวีผู้ประพันธ์วรรณคดีทั้ง ๓ เรื่อง คือ อนิรุทธคำฉันท์ ทวาทศมาส และโคลงยวนพ่าย เป็นบุคคลเดียวกัน ซึ่งน่าจะเป็นพระยาวรราช พระราชโอรสในสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ซึ่งเป็นผู้ที่มีความสามารถในเชิงการประพันธ์ดีเยี่ยม

๖.๒ บุญเดือน ศรีวิราช (๒๕๔๓) ได้แสดงทรรศนะว่าอนิรุทธคำฉันท์เป็นผลงานการประพันธ์ของพระมหाराชาครู กวีผู้ประพันธ์เรื่องคำฉันท์เฉลิมพระเกียรติพระเจ้าปราสาททอง สมุทรโฆษคำฉันท์ (ตอนต้น) และเสื่อโคคำฉันท์ บุญเดือน ศรีวิราช ได้พิจารณาการใช้ภาษาในวรรณคดีทั้ง ๓ เรื่อง แล้วพบลักษณะเชื่อมโยงใกล้เคียงกันหลายแห่ง ทั้งในการพรรณนาชมความงามของเมือง การพรรณนากองทัพ และการบรรยายเหตุการณ์ในเรื่อง

ส่วนเรื่องยุคสมัยที่ประพันธ์เรื่องอนิรุทธคำฉันท์นั้น บุญเดือน ศรีวิราช สันนิษฐานว่าอนิรุทธคำฉันท์น่าจะประพันธ์ขึ้นก่อนเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์ เพราะในสมุทรโฆษคำฉันท์ได้กล่าวอ้างถึงเหตุการณ์ในอนิรุทธคำฉันท์ ที่กล่าวว่า “*ดุจศรีพรหมรักษตระกูล อนิรุทธเปรียบไปสมอุษาเทพี*” ทำให้บุญเดือน ศรีวิราช สันนิษฐานว่า อนิรุทธคำฉันท์น่าจะประพันธ์ขึ้นตั้งแต่ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ก่อนการประพันธ์เรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์ที่ประพันธ์ขึ้นเมื่อต้นรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แต่พระมหाराชาครูคงจะถึงแก่กรรมก่อนที่จะประพันธ์สมุทรโฆษคำฉันท์แล้วเสร็จ

จากทรรศนะของผู้ศึกษาวรรณคดีที่มีประวัติวรรณคดีเรื่องอนิรุทธคำฉันท์ข้างต้น ทำให้เห็นว่า ผู้ศึกษาวรรณคดีที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้

๑. ยุคสมัยที่ประพันธ์ ผู้ศึกษาวรรณคดีได้มีข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับยุคสมัยที่ประพันธ์เรื่องอนิรุทธคำฉันท์ออกเป็น ๒ รัชกาล คือ รัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ตามที่ จำลอง ยอดยิ่ง สันนิษฐานว่าประพันธ์ขึ้นระหว่าง พ.ศ.๑๙๙๑-๒๐๓๑ และรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ตามที่ บุญเดือน ศรีวิราช สันนิษฐานไว้

๒. กวีผู้ประพันธ์ ผู้ศึกษาวรรณคดีสันนิษฐานว่าอนิรุทธคำฉันท์เป็นผลงานการประพันธ์ของกวี ๒ ท่าน คือ พระยาวราช ในสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ตามที่ จำลอง ยอดยิ่ง สันนิษฐานไว้ หรือพระมหाराชาครู ตามที่ บุญเดือน ศรีวิราช สันนิษฐานไว้

กล่าวโดยสรุปแล้ว จะเห็นได้ว่าผู้ศึกษาวรรณคดีต่างได้แสดงทรรศนะมุมมองเกี่ยวกับประวัติวรรณคดีในสมัยอยุธยาตอนต้นแตกต่างกันออกไป บ้างก็มีความเห็นที่สอดคล้องกัน บ้างก็มีความเห็นที่ขัดแย้งกัน กล่าวคือ ผู้ศึกษาวรรณคดีเชิงประวัติหลายท่านได้พยายามนำเสนอให้เห็นว่าวรรณคดีที่เคยเชื่อว่าเป็นวรรณคดีสมัยอยุธยาตอนกลางหลายเรื่อง น่าจะเป็นวรรณคดีที่ประพันธ์ขึ้นในสมัยอยุธยาตอนต้นมากกว่า โดยผู้ศึกษาวรรณคดีแต่ละท่านก็ได้นำเสนอเหตุผลและหลักฐานต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนความคิดเห็นของตนให้หนักแน่นและน่าเชื่อถือ ซึ่งผู้ศึกษาวรรณคดีแต่ละท่านก็ได้ใช้แนวทางการศึกษารูปแบบต่าง ๆ ที่ตนถนัดและสนใจในการศึกษาวิเคราะห์และสรุปประวัติวรรณคดี ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอต่อไปในบทที่ ๔